

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**VELIKA BRITANIJA:
OD EVROPSKEGA BOLNIKA DO RAZVOJNEGA VZGLEDA**

Ljubljana, januar 2007

MATJAŠ GORIČAR

IZJAVA

Študent Matjaš Goričar izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom prof. dr. Marjana Senjurja, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 19.1.2007

Podpis: _____

Kazalo

1	UVOD	1
2	METODOLOGIJA	2
2.1	GOSPODARSKA RAST	2
2.2	NEZAPOSLENOST	3
2.3	INFLACIJA	3
3	RELATIVNO GOSPODARSKO ZAOSTAJANJE: MIRNA POVOJNA OBNOVA IN ZGODOVINSKO GLEDANO, DOBRA RAST NE PREPREČITA NAZIVA BOLNIK	4
3.1	POVOJNO OBDOBJE (1945–1963)	4
3.1.1	Povojna obnova (1945–1951)	4
3.1.1.1	Tekoči problemi	5
3.1.1.2	Tri faze povojnega obdobja	5
3.1.2	Trinajstletna vladavina konservativne stranke (1951–1963).....	8
3.1.2.1	Keynesianski ekonomski igralci	8
3.1.2.2	Finančna politika "stop-go"	9
3.2	OBDOBJE EKONOMSKEGA NEZADOVOLJSTVA (1964–1979).....	10
3.2.1	Wilsonova vlada (1964–1970)	10
3.2.1.1	Želja po tehnološkem napredku	11
3.2.1.2	Izguba prevladujočega položaja na svetovnem trgu storitev	12
3.2.2	Velika stagflacija (1971–1979)	13
3.2.2.1	Vzroki za hkraten porast inflacije in nezaposlenosti.....	14
3.2.2.2	Britanije se prime vzdevek "evropska bolnica"	15
4	OBDOBJE KORENITIH SPREMENB IN REFORM: »ŽELEZNA« MARGARET TATCHER IN VLADAVINA KONSERVATIVNE STRANKE	17
4.1	ZAOSTAJANJE ALI DOHITEVANJE (1980–1989)	17
4.1.1	Alternativno razmišljanje v 70. letih	17
4.1.2	Liberalnejši pristop k upravljanju gospodarstva v 80. letih.....	Error! Bookmark not defined.
4.1.2.1	Obdobje monetarnega eksperimenta (1979–1985).....	19
4.1.2.2	Vzpon in padec v obdobju privatizacije in liberalizacije trga dela (1985–1989)	20
4.2	NOV PRISTOP K UPRAVLJANJU EKONOMSKE POLITIKE (1990–1997)	24
4.2.1	Odmik od skupnega evropskega mišljenja	24
4.2.1.1	Mehanizem deviznih tečajev (1990–1992).....	25
4.2.1.2	Ciljanje inflacije (1993–1997).....	27
4.2.2	Britansko dohitevanje EU in približevanje ZDA	28
5	VELIKA BRITANIJA POSTANE VZGLED DRUGIM DRŽAVAM: TONY BLAIR IN LABURISTIČNA STRANKA	30
5.1	ZLATO OBDOBJE RAZVOJA VELIKE BRITANIJE (1998–2006).....	30
5.1.1	Nov predsednik laburistične stranke Tony Blair in njeno lastno reformiranje (1994–1997)	31
5.1.2	Reforme so z izvolitvijo laburistov vpeljane v gospodarstvo (1997–2001)	32
5.1.3	Novo tisočletje, nove spremembe in novi izzivi (2001–2006 ⁺).....	36
5.1.4	Vodenje Evropske unije	39
6	SKLEP	40
	LITERATURA	41
	VIRI	42

1 Uvod

"Kdor občuti prihodnost kot čelni veter, hodi v napačni smeri."

(Winston Churchill)

V duhu izjave britanskega domoljuba in poveljnega premierja vstopimo v vedno aktualno tematiko gospodarskega razvoja Velike Britanije. Diplomsko delo je razdeljeno na klasičen uvod, kjer so podane smernice našega zanimanja. Na zaključek oziroma kratek povzetek, v luči katerega se vrnemo na prvi citat uvoda in njegovo skladnost z ekonomskim razvojem zadnjih 60 let Velike Britanije.

Temelj oziroma jedro diplomskega dela je zaradi boljšega vpogleda in pomembnih sprememb razdeljeno na tri obdobja:

- *relativno gospodarsko zaostajanje (1945–1979)* ≈ pogled na povojno obnovo, opazno relativno gospodarsko zaostajanje v primerjavi z drugimi državami; rešitve problemov ne najdejo plodnih tal;
- *reformne "železne" Margaret Thatcher in konservativne stranke (1980–1996)* ≈ ekonomska politika spremeni svoj dosednji tok in množicam ne preveč priljubljeni ukrepi dobijo prednost; reforme obrodijo prve sadove;
- *zaključek obnove pod vodstvom laburistov in dajanje tempa Evropi (1997–2005)* ≈ ugodna gospodarska klima in izpopolnjena ekonomska politika ter razvojni ukrepi pripeljejo Veliko Britanijo ponovno na Olimp; evropski bolnik postane razvojni vzgled.

Rdeča nit prikazuje gibanje treh ključnih gospodarskih kazalcev, in sicer dinamiko gospodarstva zajema gospodarska rast, izkoriščenost resursov brezposelnost in stabilnost rast cen. Njihova metodologija je razložena takoj po uvodu, izbrali pa smo si jih predvsem zaradi njihovega prikaza splošne slike narodnogospodarskega razvoja oziroma "zdravja" države (Senjur, 2001, str. 33). Ti kazalci nam sami po sebi še ne prikažejo razvitosti gospodarstev in družbene blaginje, zato smo vključili še prikaz bruto nacionalnega dohodka na osebo. Da nam bo ekonomsko ozadje relativnega zaostajanja in pozneje dajanja tempa jasnejše, si bomo ogledali še relativno primerjavo razvojnih vidikov, predvsem sprememb vlaganja v raziskave in razvoj, kakovost izobraževanja, obseg patentov in strukturne spremembe. Ob tem pa ne gre zanemariti politične volje po optimiziranju zastavljenih ciljev, zato si bomo v vsakem obdobju temeljito pogledali še spremembe, nastale na področju upravljanja gospodarstva.

Kaj dela Veliko Britanijo tako mikavno, da se danes o njej pogovarjamo? Zrno resnice, ki jo bomo odkrivali v delu, je prav gotovo v pisani besedi Karla Marxa: *"Ljudje delajo svojo lastno zgodovino, toda ne delajo je, kakor bi se njim zljubilo, ne delajo je v okoliščinah, ki so si jih sami izbrali, temveč v okoliščinah, na kakršne so neposredno zadeli, kakršne so bile dane in ustvarjene s tradicijo"*.

2 Metodologija

Gospodarski razvoj je eno ključnih vprašanj ekonomskih razprav, saj se države različno hitro razvijajo in so zato različno razvite, vse pa si želijo hiter gospodarski razvoj, ki s seboj prinaša družbeno blaginjo in varnost. Makroekonomske dosežke gospodarstva ocenjujemo po treh merilih: stopnja rasti proizvoda, stopnja nezaposlenosti in stopnja inflacije. Vsa tri merila so povezana v poslovnem ciklu, ki je bolj ali manj pravilno sosledje večanja in krčenja v gospodarski aktivnosti okrog steze trendne rasti, le-to pa bi družbeni proizvod dosegal, če bi bili proizvodni faktorji polno zaposleni. Ekonomska politika naj bi ciklične odklone od trenda zmanjševala kratkoročno, s hitrimi ukrepi, razvojna politika pa dvigovala trend oziroma potencialni proizvod na dolgi rok (Senjur, 2001, str. 33–34).

Tabela 1: Petletna obdobja gibanj stopenj gospodarske rasti, nezaposlenosti in inflacije v Britaniji (1950–2004)

Petletke	Kazalci	Stopnja rasti BDP	Stopnja nezaposlenosti	Stopnja inflacije
1950–1954		2,6	1,6	5,3
1955–1959		1,6	2,0	3,3
1960–1964		3,1	1,9	2,8
1965–1969		2,0	2,1	4,3
1970–1974		2,4	3,1	9,6
1975–1979		2,1	5,5	15,6
1980–1984		0,8	9,8	9,6
1985–1989		3,7	10,0	5,3
1990–1994		0,9	9,1	4,6
1995–1999		2,9	7,3	2,8
2000–2004		2,8	5,1	2,5

Vir: Economic trends Annual Supplement 2006 (aritmetični izračun petletk), 2006.

2.1 Gospodarska rast

Stopnja rasti gospodarstva je stopnja, po kateri se relativno povečuje bruto domači proizvod (BDP), ki je vrednost vseh končnih dobrin in storitev, proizvedenih v gospodarstvu v določenem časovnem razdobju in je osnovno merilo obsega ekonomske aktivnosti (Senjur, 2001, str. 32).

Tabela 2: Razvitost gospodarstev, merjena z bruto nacionalnim dohodkom (BND) na osebo v obdobju 1960–2005

Leto	Kazalca	BND na osebo (EUR)			
		ZDA	VB	Francija	Nemčija
1960		2,705	1,298	1,263	1,263
1965		3,406	1,730	1,905	1,859
1970		4,891	2,175	2,774	3,034
1975		6,056	3,361	5,270	5,564
1980		8,725	6,835	8,910	9,648
1985		22,981	10,662	12,401	13,749
1990		18,051	13,645	16,469	19,209
1995		21,036	14,967	19,994	23,022
2000		37,405	26,602	23,435	24,699
2005		33,567	30,836	27,282	27,202

Vir: Statistical Annex of European Economy, 2004, str. 30–46. Opomba: do leta 1990 upoštevamo podatke za Zahodno Nemčijo, pozneje za Nemčijo po združitvi (opomba velja do konca).

Uspešno gospodarstvo ob tem ocenjujemo za dobro, če je sposobno zagotavljati dolgoročne gospodarske rasti, razvitost gospodarstva pa običajno merimo z bruto nacionalnim dohodkom na osebo (Senjur, 2002, str. 6). Termin "gospodarska rast" je rezerviran za dolgoročno povečevanje gospodarske zmogljivosti proizvodnje, ki je odvisno predvsem od povišanj v glavnih dveh faktorjih proizvodnje – dela in kapitala – ter od učinkovitosti njune kombinacije. Druge vplive na stopnjo gospodarske rasti nam podajajo še stopnja konkurenčnosti, ugodnosti za znanstvene, tehnološke in izobraževalne napredke ter nagnjenje k varčevanju (Kennedy, 1992, str. 9–10).

2.2 Nezaposlenost

Nihanja v zaposlenosti so tesno povezana z nihanji v realnem proizvodu, njihova odslikava pa so nihanja v stopnji brezposelnosti. Stopnjo nezaposlenosti definiramo kot odstotek delavcev, ki ne more najti zaposlitve in je brez zaposlitve (Senjur, 2001, str. 33). Podatki v tabelah so skladni z določili Mednarodne organizacije za delo (ILO) in so mednarodno primerljivi. Zbirajo se anketno, populacija je stara nad 15 let, nezaposleni so definirani kot tisti, ^aki so brez dela, aktivno iščejo delo v zadnjem tednu in so na voljo za delo v naslednjih dveh tednih, in tisti, ^bki so nezaposleni pa so že našli delo, a še čakajo na začetek v naslednjih dveh tednih (Measuring the UK's economic activity, 2006).

Vsaka dobra vlada naj bi določila kratkoročni cilj za zmanjšanje dolgoročne stopnje nezaposlenosti, tako kot naj bi dolgoročno povečala raven izobraževanja in zaposlenosti (Bischof, 2004, str. 2). Na nezaposlenost lahko gledamo prek *socialnih stroškov*, ki se nanašajo na revščino, neizobraženost in oteženo pridobitev boljše plačanih delovnih mest, prek *političnih*, z vidika volitev in tako ohranjanja slabih delovnih mest ter otežkočenega oblikovanja trga, njegove ocenitve in *ekonomsko*, tj. prek tržnih nepopolnosti in zmanjšanja proizvodnje ter porabe. Vendar nezaposlenost nima le negativnega vpliva na porabo dobrin in storitev, temveč tudi na fizično in duševno zdravje. Težavnost zaposlitve pa se le še stopnjuje s povečano stopnjo konkurenčnosti, znanja, veščin in s spremembami tehnologij ter inovacij (Bischof, 2004, str. 4–6).

2.3 Inflacija

Stopnja rasti nominalnega proizvoda (tržne cene v razdobju) in realnega proizvoda (cene iz baznega leta) se razlikujeta zato, ker se cene spreminjajo. Stopnja inflacije (lat. inflatio: *naraščanje*) je odstotno povečanje ravni cen v določenem časovnem razdobju (Senjur, 2001, str. 33).

V Britaniji centralna banka po letu 1996 zaradi želje po mednarodno primerljivih podatkih za inflacijske cilje uporablja mero CPI (indeks cen življenjskih potrebščin). Medtem pa bolj priljubljeno mero RPI (indeks maloprodajnih cen), merjeno od leta 1947, uporablja za ocenitev ugodnosti, ki jih državljanji lahko pridobijo v državi (FAQs on the UK's most familiar measure of inflation, 2006). RPI predstavlja povprečje meritev sprememb v cenah dobrin in storitev, kupljenih z namenom porabe polnoletnih članov gospodinjstev v Veliki Britaniji¹. V naših tabelah so podatki o inflaciji podani večinoma z mero RPI, saj so njeni podatki dosegljivi za

¹Indeks maloprodajnih cen (RPI) vključuje cene hrane in pijače, tobaka, stanovanj, gospodinjstevskih dobrin in storitev, osebnih dobrin in storitev, prevoznin, stroškov avtomobilov, oblačil ter storitev in dobrin, namenjenih prostemu času (Measuring inflation, 2006).

obdobje po drugi svetovni vojni do danes. V Blairovem obdobju uporabimo za relativne primerjave z državami mero CPI, saj nam poveča verjetnost točnosti mednarodnih primerjav, na kar pa bomo posebej opozorili, predvsem pri numerični spremembi ciljanja inflacije.

3 Relativno gospodarsko zaostajanje: Mirna poveljna obnova in zgodovinsko gledano, dobra rast ne preprečita naziva bolnik

Britanska zgodovina je dala in daje svetu svojstven pečat. Dominantno vlogo je igrala med industrijsko, tehnološko in informacijsko revolucijo, ki je vsaka po svoje svet medsebojno povezala in ga naredila ekonomsko učinkovitejšega. Revolucije so s seboj prinesle povečanje stopenj produktivnosti in inovativnosti veliko držav in kraljeva velesila, poganjana investicijsko v 18. in inovacijsko v 19. stoletju, daleč pred vsemi, v 20. stoletju ni šla v korak s konkurenco in je "zaspala" na svojem bogastvu (Senjur, 2002, str. 369–371)². V prihajajočih podpoglavjih bomo razmišljali, zakaj britanska gospodarska rast, čeprav zgodovinsko gledano dobra, v relativni primerjavi zaostaja za preostalimi udeleženkami svetovnih vojn. Tako je npr. stopnja rasti v obdobju 1950–1979 znašala 2,3 %, kljub temu pa je bil njen bruto nacionalni dohodek (BND) na osebo leta 1980 več kot 20 odstotnih točk nižje kot nemški in francoski, in sicer kljub dejstvu, da so bile njihove vrednosti leta 1960 izenačene (glej Tab. 1 in 2, na str. 2).

Tabela 3: Stopnje gospodarske rasti (r), nezaposlenosti (u) in inflacije (Π) v Britaniji (v %) v obdobju 1950–1979

Obdobje	r	u	Π	Obdobje	r	u	Π
1950–1952	1,8	1,5	7,1	1965–1967	1,7	1,9	3,7
1953–1955	3,4	1,5	3,1	1968–1970	2,4	2,6	5,5
1956–1958	0,6	2,4	3,9	1971–1973	3,9	3,3	8,6
1959–1961	3,3	1,7	1,7	1974–1976	0,2	4,1	18,9
1962–1964	3,1	2,1	3,2	1977–1979	2,8	5,9	12,5

Vir: Economic trends Annual Supplement 2006 (triletna obdobja so merjena z aritmetično sredino), 2006.

V pričujočem poglavju Veliko Britanijo uvrščamo med visoko razvite industrijske države, ki imajo težave s prilagajanjem strukturnim spremembam v svetovnem gospodarstvu. Poveljno ekonomsko in socialno breme ter kolonialni razpad pa niso edina težava, temveč predvsem postopna izguba prevladujočega položaja na trgu storitev ob hkratnem usihanju klasičnih industrijskih dejavnosti (Gospodarski razvoj Velike Britanije, 1987, str. 1).

3.1 Poveljno obdobje (1945–1963)

3.1.1 Poveljna obnova (1945–1951)

²Investicijsko poganjan konkurenčni razvoj sloni na pripravljenosti in sposobnosti države in podjetij, da agresivno investirajo, za razliko od *inovacijskega* razvoja, kjer se ne pridobivajo in izboljšujejo le tehnologija in metode, pridobljene iz drugih držav, temveč jih tudi ustvarjajo. Konkurenčni razvoj, ki ima za gonilno silo *bogastvo*, ki je že bilo doseženo, pa ne bo sposobno ohraniti bogastva, saj se motivacija ekonomskih akterjev preusmeri v spodjedo ohranitve ravni investicij in inovacij ter privede do izgube veselja do gospodarjenja in pripelje do izgube konkurenčne prednosti in relativnega zaostanka (Senjur, 2002, str. 370–371).

Premier Atlee je bil v povojnem obdobju najbolj radikalen in je tok zgodovine zasukal v pomembno novo smer, saj je njegov volilni program dajal prednost novim spremembam: nacionalizaciji, protimonopolni in kartelni zakonodaji, razširjenim stanovanjskim programom, državni blaginji in redistributivni davčni politiki. Obdobje je minilo umirjeno: nizka nezaposlenost in inflacija ter hitro obnovljena industrijska proizvodnja, namenjena obdobju brez vojne. Ustanovijo državno investicijsko ministrstvo (National Investment Board) z namenom usmerjanja investicij in prestrukturiranja v zelene panoge, predvsem izvozno naravnane (Woodward, 2004, str. 20).

Tabela 4: Predsednik vlade in vladajoča stranke v obdobju 1945–1951

Predsednik vlade (ministrski predsednik)	Čas predsedovanja	Vladajoča stranka
Clement Attlee	jul. 1945–okt. 1951	laburistična

Vir: Woodward, 2004, str. 8.

3.1.1.1 Tekoči problemi

Glavna težava povojnega obdobja je plačilnobilančni primanjkljaj, saj so bile vrednosti izvozne kapacitete na ravni 30 % izpred vojne in čeprav se je tudi uvoz drastično zmanjšal, je ostal relativno visok zaradi britanske odvisnosti od surovin in živil (Howson, 1987, str. 433). Ob tem so nastajale še izgube v ladjarstvu in kolonijalnih zaslužkih, predvsem na račun Indije in Pakistana po letu 1945. Primanjkljaj je obremenjevalo še pomanjkanje dolarja, saj je Britanija veliko uvažala iz Kanade in ZDA, nenehen primanjkljaj kapitala, pomanjkanje fizičnega kapitala, zastarelost in draga oprema ter tovarne. Ker so pričakovali problem dviga nezaposlenosti, je bil glavni odgovor Atleejeve vlade zadržanje veliko načinov nadzorov in upravljanj, ki so se pojavili med vojno; zato so vpeljali ukrepe politike ponudbene strani (angl. supply-side policies) – nacionalizacija, industrijska politika, dohodkovna politika in aktivni regionalni ukrepi. Kmalu se je pokazalo, da so ti ukrepi politično nepopularni, zato so postopno uvajali upravljanje s povpraševanjem (angl. demand management), s katerim je vlada vplivala na spremenljive komponente v agregatnem povpraševanju, saj se je pojavljala potreba po spodbuditi povpraševanja (Woodward, 2004, str. 4). Regionalna politika je imela ključno vlogo vplivanja na lokacije tovarn, kar je pomembno vplivalo na visoko zaposlenost in izkoristek izvoznih kapacitet (Prest, 1968, str. 3).

Ključne ekonomske probleme sta reševali ministrstvi: *za trgovino* (Board of Trade), ki je na trenutne dogodke gledalo z očmi predvojne politike ponudbene strani in industrije, ter *za finance* (Treasury), ki je uravnavalo proračun in čezmorsko politiko. Z začetkom delovanja sta hkratio nastali dve težavi, in sicer finančno ministrstvo ni imelo dovolj politične moči, da bi stalo za svojim glasom, drugo pa je bila pomanjkljiva izobrazba, saj v vladi ni bilo dovolj ekonomsko izobraženih ljudi, predvsem zaradi nepriljubljenosti javnih služb, kar pa ni pogasilo želje po aktivni spremembi ekonomske politike in obdobju prvega usmerjanja k upravljanju povpraševanja (Booth, Coats, 1978, str. 443).

3.1.1.2 Tri faze povojnega obdobja

1. Britanija je leta 1945 sprejela ameriški kredit v vrednosti 3,75 milijard \$ (čeprav užaljena glede velikosti), z obrestno mero 2 %, za obdobje 1951–2001. Vsekakor je bil komercialno zelo ugoden in pozitiven, saj so pridobili nekaj časa in prostora za obnovo proizvodnih kapacitet v

izvoznih industrijah. Vojni model racioniranja porabe so ohranili, za kontrolo inflacije pa so združevali nadzor nad cenami z uporabo različnih oblik podpor za zniževanje maloprodajnih cen dobrin. V želji po dolgoročnem načrtovanju so oblike kontrol ohranjali, čeprav je bila proizvodnja glede vpliva na gospodarsko rast manj učinkovita in bi bila delovna sila drugje lahko bolj produktivno uporabljena (Woodward, 2006, str. 25). Dovolilnice so bile podeljevane hitreje kot razpoložljive surovine in so zato gradnje objektov zaostajale, ob tem pa so surovine dodeljevali le obstoječim podjetjem in kontrola cen se je izkazala za problematično, s pritiski na inflacijo. Ekonomska politika je bila zaskrbljena bolj s stabilizacijo in kratkoročnimi odločitvami, modernizacijo pa je potiskala na stran (Tomlinson, 1993, str. 16). Ukrepi so bili povrh vsega nepriljubljeni med ljudstvom, zato so jih s časom sprostili (glej Tab. 5, na str. 6).

Tabela 5: Obseg državnega nadzorstva: 1946–1951 (%)

Kontrole po obdobjih	1946	1948	1951
Kontrola racioniranja potrošniških izdatkov	28	31	10
Kontrola uvoza	96	91	54
Kontrola surovin	94	81	41
Kontrola cen glede na potrošniške izdatke	48	49	40

Vir: Tomlinson, 1993, str. 11.

Zaradi strahu ponovitve 20. let (20-% inflacija, 10-% nezaposlenost) so proračunsko politiko (angl. budget policy) potisnili v kot, čeprav bi z njo lahko vplivali na agregatne izdatke in bi lahko bolje obvladovali inflacijo, ter tako rajši do leta 1951 (od leta 1932) nadaljevali t. i. "politiko poceni denarja" (angl. cheap money), z dolgoročno obrestno mero 2 %. Pričakovali so zmanjšanje državne porabe, razporeditev dohodka bogatejših in investicijsko porabo, čeprav ekonomska aktivnost zaradi tega po mnenju mnogih ni bila nič boljša (Howson, 1987, str. 451). Od leta 1947 naprej so skrb namenjali povečanju produktivnosti v kmetijstvu (strukturne spremembe so v Tab. 19 in 20, na str. 15), predvsem v obliki podpore za nakup novih strojev in uporabe gnojil, dvigu relativnih prihodkov na kmetijskih farmah, razširjanju ključnih prehranskih produktov in ohranjanju oskrbe s poceni hrano (Woodward, 2004, str. 43).

2. Drugo obdobje je temeljilo na dolgoročnem planskem programu, predstavljenem leta 1948. V naslednjih štirih letih naj bi tako prišli na $\frac{1}{3}$ proizvoda izpred vojne, ključno vlogo pri tem pa naj bi igrale povečane investicije in izvoz. Ob tem je bila nacionalizacija, po mnenju mnogih ekonomistov, vpeljana predvsem kot pomoč le obstoječi industriji in njenim težavam (Millward, 1997, str. 209–210). V ta namen ustanovijo dve ministrstvi: za *ekonomsko planiranje* (Economic Planning Board) – svetovanje vladi glede razvoja planiranja (sestava iz ministrov, sindikalistov in industrijalcev) – in za *osrednje ekonomske zadeve* (Central Economic Planning Staff) – ukvarjanje z makroekonomskimi uskladitvenimi problemi, kot npr. ekonomska kontrola, korejska vojna, ocenjevanje kritja potreb po surovinah glavnim proizvajalcem. Obe ministrstvi pomembno vplivata na število prijavljenih patentov britanskih podjetij v ZDA (glej Tab. 6, na str. 6).

Tabela 6: Prijavljeni patenti v ZDA (% vseh tujih patentov)

Država	1938	1950
VB	22,7	36,0
Nemčija	38,2	0,6
Francija	9,2	15,5

Vir: Crafts, 2002, str. 59.

Ne glede na možnost gospodarske krize so vodili trdo fiskalno držo – vzdrževanje visoke mere obdavčevanja in proračunskih presežkov, vendar ob tem politika deviznega tečaja (angl. exchange rate policy) ni bila dobro zasnovana, saj je bilo menjalno razmerje od začetka vojne enako (4,03 \$) in sta tako recesija v Ameriki leta 1949 in menjalna kriza povzročili zmanjšanje povpraševanja po izvoznih dobrinah. Izguba dolarskih rezerv je vlado silila v zmanjšanje količine funta v obtoku, da bi cene padle (t. i. deflacija), in v vnovično vpeljavo ali uvoznih kontrol ali alternativno v razvrednotenje funta proti dolarju. Tega niso storili v začetku leta 1949 predvsem zaradi mednarodnih rezerv funta v državah Commonwealtha³, kar je krizo le še poostriilo. Konec leta uvedejo spremembe in vrednost funta pade (na 2,80 \$), kar se je pokazalo kot ugodno za izničenje pomanjkanja dolarja in izboljšanje cenovne konkurenčnosti v letu 1950 (Woodward, 2004, str. 34–35). Program evropske obnove je bil z Marshallovo pomočjo vpeljan leta 1948 kot ameriška pomoč za okrevanje evropskih držav. Največji del pogače je pripadel prav Britaniji – tako so lahko zmanjšali dolg in pritisk stanovanjskega programa. Učinek ameriške pomoči ima s pogledom današnjih oči vrednost predvsem v tem, da je Britaniji dal "prostor za dihanje", dnevne zaužite kalorije so se dvignile in s tem sposobnost za delo; tako je nezaposlenost lahko ostala nizka. Eichengreen in Uzan (1992, str. 49) sta ocenila, da je Marshallova pomoč dvignila britanski družbeni dohodek za 10 %.

3. Po letu 1950 je korejska vojna Britaniji prinesla pomenljive poraste v obrambnih izdatkih, ki so od leta 1948, ko so predstavljali 7 % nacionalnega dohodka, narasli na 10,5 % v letu 1952. Poglobili so se stari problemi pomanjkljive dobave surovin in obstajala je polna zaposlenost z malo prostih možnosti zamenjave. Cene so raste hitro, prav tako zahteve po rasti plač. Plačilna bilanca je bila pod pritiskom in uvozne cene so raste hitreje od izvoznih, tako da so se pogoji menjave poslabšali v obdobju 1949–1951 za 14 % (Woodward, 2004, str. 40). Državni sektor se je z nacionalizacijo v obdobju 1946–1951 povečal za 2 milijona delavcev in je leta 1951 prispeval k BDP 9,5 % (glej Tab. 7, na str. 7). S tem naj bi izboljšali odnose med delodajalci in delavci ter kontrolo povpraševanja in planiranja; tako naj bi produktivnost narasla kljub organiziranosti kot monopolna javna korporacija. Vendar so monopolne cene in profiti ostali, ker pa podjetja niso bila preveč zaskrbljena zaradi visokih stroškov, se je po drugi strani profit zmanjševal (Millward, 1997, str. 216).

Tabela 7: Obseg nacionalizacije: 1946–1951

Leto prehoda v državno last	Podjetje oziroma panoga (zaposlenih v letu 1951 v 1,000)
1946	centralna banka (6,7), letalstvo (23,3)
1947	komunikacije (9,5), premogovništvo (765)
1948	transport (888), elektrogospodarstvo (178,9)
1949	proizvodnja plina (143,5)
1951	železo in jeklo (292)

Vir: Woodward, 2004, str. 44.

Težko bi bilo trditi, da je bila britanska politika obnove bistveno drugačna od kontinentalne Evrope, da so bili bistveno slabši oziroma uspešnejši (zadnje npr. velja za prejem obsega sredstev od ZDA) v obdobju od konca druge vojne do leta 1951 (glej Tab. 8, na str. 8). Glede na

³Poleg VB so bolj znane članice: Avstralija, Kanada, Indija, Jamajka, Nova Zelandija, Pakistan itd.

produktivnost pa so nacionalizirana britanska velika podjetja močno zaostajala za tistimi iz Nemčije in ZDA, ki jih je poganjalo bolj konkurenčno okolje (Millward, 1997, str. 227).

Tabela 8: Indeksi industrijske proizvodnje v zahodni Evropi: 1947–1951 (1938 = 100)

Država	1947	1949	1951
VB	110	129	145
Francija	99	122	138
Avstrija	55	114	148
Nemčija	34	72	106

Vir: Eichengreen and Uzan, 1992, str. 17.

3.1.2 Trinajstletna vladavina konservativne stranke (1951–1963)

V 50. letih je bil primarni cilj ekonomske politike usmerjen v ohranitev visoke zaposlenosti, hkrati pa so bili zaradi članstva v Bretton-Woodskem sistemu prilagodljivih fiksnih tečajev (angl. adjustable-peg system) prisiljeni voditi presežek v plačilni bilanci in obvladovati inflacijo v obsegu, da je država ostajala cenovno konkurenčna. Problemom so se približali s spreminjanjem ravni povpraševanja s fiskalno in z monetarno politiko, hkrati pa so verjeli, da bo odprta ekonomija ponudbe najbolje spodbudila gospodarsko rast, a je takšen pristop *laissez-faire* vodil le do nezadovoljstva. Čeprav je bil ekonomski pristop zgodovinsko gledano zadovoljiv, je napetost povzročala t. i. politika "stop-go", ki naj bi spodbujala investiranje in dolgoročno zmogljivo gospodarsko rast (Crafts, 1998, str. 11).

Tabela 9: Predsedniki vlade in vladajoča stranka v obdobju 1951–1964

Predsednik vlade (ministrski predsednik)	Čas predsedovanja	Vladajoča stranka
Sir Winston Churchill	okt. 1951–apr. 1955	konzervativna
Sir Anthony Eden	apr. 1955–jan. 1957	konzervativna
Harold Macmillan	jan. 1957–okt. 1963	konzervativna
Sir Alec Douglas-Home	okt. 1963–okt. 1964	konzervativna

Vir: Woodward, 2004, str. 8.

3.1.2.1 Keynesianski ekonomski igralci

Pristop k upravljanju gospodarstva konservativne stranke skozi svoje trinajstletno delovanje je znan kot "keynesianski", saj uporabljajo tehnike upravljanja s povpraševanjem in težijo k minimalni sprejemljivi ravni nezaposlenosti z nizko inflacijo in neodvisnostjo od plačilno-bilančnih težav. V najmanj treh dogodkih pa so se zgodili nevzdržni vzponi in težave z inflacijo ter plačilno bilanco. Razočaranja so vodila k prenovi in posledice tega so bile številne nove pobude, kot npr. indikativno planiranje, politika dohodka in prošnja za pridružitve k Evropski skupnosti v želji, da bi večji trg poživil investiranje in konkurenco (Woodward, 2004, str. 4).

Pred nami je obdobje, ko je lahko nezaposlenost padla nizko, še preden so nastali problemi z inflacijo in s plačilno bilanco, saj je bila naravna stopnja brezposelnosti ekstremno nizka. Pod tem je bilo skritih veliko strukturnih vplivov, tako je bila npr. v začetnem obdobju regionalna neuravnoteženost zmerna in dobičkonosnost podjetij visoka, kar je delodajalce spodbujalo k širitvi poslovanja (Moore, Rhodes, 1973, str. 89). Po korejski vojni (1950-1953) je inflacija padla in se je gibala glede na ekonomsko aktivnost, na njeno nizko stopnjo pa so imeli vpliv nizki pritiski na plače, cena surovin se je le malo spremenila (za 0,5 %) in pogoji menjave so v letih 1953-1964

napredovali za 14 %. Glavni vpliv pa naj bi bilo dejstvo, da je bila Britanija pridružena Bretton-Woodskegu sistemu fiksnega deviznega tečaja, ki je članicam naložil finančno disciplino. Tako so postale nenaklonjene visoki ekspanzivni politiki zaradi posledic na plačilno bilanco in ohranitvi cen blizu linije preostalih tekmecev. To je rezultiralo, da so bile domače inflacijske stopnje pod močnim vplivom tistih v ZDA, ki so bile v tem trenutku dominanten ekonomski igralec. Obdobje 1950–1973 (glej Tab. 10, na str. 9) se posrečeno imenuje "zlata doba", kar pa po mnenju ekonomistov ni bilo toliko odvisno od vodenja politike, temveč bolj od naklonjenosti ekonomskega okolja (Woodward, 2004, str. 52–53).

Tabela 10: Povprečna rast bruto nacionalnega dohodka na osebo, stopnja inflacije in nezaposlenosti: 1950–1973 (%)

Država	BND na osebo	inflacija	nezaposlenost
Zahodna Nemčija	5,9	2,1	3,6
Francija	3,9	5,2	1,9
VB	2,5	3,8	2,5
ZDA	1,9	1,8	4,8

Vir: Woodward, 2004, str. 52.

Britanski ekonomski nastop je bil med trinajstletno vladavino konservativcev, zgodovinsko gledano, kar dober, z nizko inflacijo in nezaposlenostjo ter znosno ekonomsko rastjo: 1856–1937 ~ 2,2 %, 1951–1964 ~ 2,9 %, (glej Tab. 3, na str. 4), a v relativni primerjavi precej skromno (glej Tab. 10, na str. 9, in Tab 2, na str. 2). Na gospodarsko rast so imele vpliv predvsem: nove uvozne tehnologije (zlasti iz ZDA), zmerna rast plač, relativno visoka dobičkonosnost in stabilno mednarodno okolje, prek katerega sta bila zagotovljena neovirana investicijska aktivnost in tehnološki prenos. Tako so morali v veliko obdobjih upočasniti gospodarsko rast, zaostriiti kontrolo kapitala in uporabiti protekcionistično držo (leta 1960 so bile britanske carine na proizvode povprečno 18 %, v ZDA 14 %, v Evropski skupnosti 13 % in na Švedskem 6 %). Booth in Coats (1978, str. 444) sta ocenila, da je bilo v britanski vladi v letu 1952 16 poklicnih ekonomistov, v letu 1964 pa le 21. Pomanjkanje ekonomistov predvsem na finančnem ministrstvu je podaljševalo pristojne v dolgourno delo in jim je dajalo malo prostora za razmišljanje glede ekonomske strategije, kar je le še pospeševalo sprejemanje kratkoročnih perspektiv. V 60. letih se je stanje izboljšalo s povezovanji z večjim številom britanskih univerz (predvsem Southamptonom in London Business Scholl)..

3.1.2.2 Finančna politika "stop-go"

Z nastopom Churchilla (obdobje 1951–1955) se ni spremenilo veliko, na kar kaže primerljivost politike s premierjem Attlejem, ki se je prav tako posvečal največ dohodkovnim zadevam, kot npr. direktnim kontrolam, javnim izdatkom in obdavčevanju, kar pa ni radikalno vplivalo na ekonomski potek dogodkov. Nadaljevalo se je uvajanje tehnik upravljanja s povpraševanjem s ključnim inštrumentom davki na dohodke in izdatke. To so imeli za nujen pogoj za doseg nizke nezaposlenosti (podobno v VB, na Švedskem, Nizozemskem), čeprav ni dokaza, da bi imele države, ki tega niso storile, višjo ali nižjo stopnjo (npr. na Japonskem, v Švici). Po drugi strani nezaposlenost ni enostavno odvisna le od pritiskov povpraševanja, saj obstaja naravna stopnja nezaposlenosti, ki je odvisna od strukture trga dela, konkurenčnosti proizvajalcev in mednarodnih trgov (Woodward, 2004, str. 73).

Na področju konkurence in monopolov ni bilo predstavljene nove zakonodaje, le dopolnila, je pa premier Eden leta 1956 prepovedal kartele in omejitvene sporazume, ki niso bili v javnem interesu. V ospredje postavijo pomembnost človeških virov za državno konkurenčnost – izdatki za izobraževanje so tako narasli za 25 % v drugi polovici 50. let in še za 25 % v začetku 60. let (porast z 2,8 % BDP v letu 1951 na 4,4 % BDP do leta 1965). Drugo pomembno podlago so naredili z razširitvijo regionalne politike v letu 1963 z usmerjanjem industrij v prioriteta območja in prepovedjo fiksacije minimalnih maloprodajnih cen zaradi spodbujanja konkurence (Moore, Rhodes, 1972, str. 91). Kljub vsemu trudu pa je razočaranje predstavljalo vodenje politike "stop-go", ki se je nanašala na periodična nagnjenja vlade k menjavi smeri politike. Prest (1968, str. 5) je ugotovil, da so se javni izdatki obnašali proticiklično med obdobjem 1955–1966 (npr. leta 1957 je bilo gospodarstvo šibko, a je bila, zaradi problemov funta, ekspanzivna politika preložena, leta 1964 pa niso želeli ustaviti ekspanzije, čeprav je bilo gospodarstvo pregreto), obstajale so številne zmote pri napovedih, prednost je imel kratkoročni horizont odločanja (prevelika teža tekočim dogodkom) in vse do leta 1973 niso vplivali na spremembo politike, če ni bilo problemov z nezaposlenostjo ali s plačilno bilanco. To je zmanjševalo predvsem zaupanje v gospodarstvo in se je kazalo kot zmanjšano investiranje.

Tabela 11: Delež investicij v državnih izdatkih (leto 1960) in velikost bruto nacionalnega dohodka (BND) na osebo v letih 1950 in 1960 (VB = 100)

Država	Delež investicij	BND na osebo (1950)	BND na osebo (1960)
VB	16,3	100	100
ZDA	17,9	151	208
Francija	20,1	70	97
Nemčija	24,3	60	97

Vir: Woodward, 2004, str. 81–82, in Statistical Annex of European Economy, 2004 (za BND na osebo za leto 1960), str. 30–46.

Britanija je zaostajala zaradi premalo priložnosti za gospodarsko dohitevanje (angl. catch-up growth), če upoštevamo, da so stopnje rasti odvisne le od velikosti tehnološkega razkoraka, ki je bil merjen kot razlika med domačim BND na osebo in industrijskim voditeljem ZDA. A kakor koli že, državna rast ni enostavno odvisna le od tehnološkega razkoraka, temveč kot nadalje dodaja Abramovitz (1986, str. 395–396), tudi od družbenih sposobnosti (angl. social capability). Na to pa imajo veliko vlogo državne institucije, izobraževalni sistem, vodstvene kakovosti, kapitalni trg, delovna razmerja ter raziskave in razvoj, ki pa predstavljajo ključne težave skromne britanske rasti.

3.2 Obdobje ekonomskega nezadovoljstva (1964–1979)

3.2.1 Wilsonova vlada (1964–1970)

Wilsonova laburistična vlada je naravnala pogled proti še bolj intervencionistični politiki ponudbene strani, njen problem pa je bil ponovno nevzdržen plačilnobilančni primanjkljaj. Pod sistemom prilagodljivega fiksnege tečaja bi vlada lahko izboljšala težave ali skozi vpeljavo deflacijskih ukrepov ali pa s kombinacijo deflacije z devalvacijo valute, a se je odzvala prepočasi, šele leta 1967, s kombinacijo devalvacija – deflacija (Woodward, 2004, str. 5).

Tabela 12: Predsednik vlade in vladajoča stranka v obdobju 1964–1970

Predsednik vlade (ministrski predsednik)	Čas predsedovanja	Vladajoča stranka
Harold Wilson	okt. 1964–jun. 1970	laburistična

Vir: Woodward, 2004, str. 8.

3.2.1.1 Želja po tehnološkem napredku

Za dvig dolgoročne stopnje rasti in izboljšanje konkurenčnosti je premier Wilson priporočil širok razpon ukrepov, kot argument pa je navedel "mrzlično delo za tehnološko revolucijo". Zato ustanovijo ministrstva za tehnologijo (Ministry of Technology) kot bazo za nove, na znanosti temelječe industrije, predvsem računalniške, in njihovo oblikovanje v obliki skupnih državno-zasebnih povezav, ter osnovanje združevanj visokega šolstva in lokalne industrije. Država naj bi tako vplivala na strukturne spremembe z uporabo investicijskih spodbud za raziskave in razvoj (R & R) ter gradnjo industrije z visokim deležem izvoza. Ne glede na želje niso uspeli zadržati smernic padanja izdatkov, namenjenih za R & R relativno glede na mednarodno stanje, vendar kot se je izkazalo pozneje, je bila presenetljiva količina opravljenega dela uporabljena v prihodnosti (Woodward, 2004, str. 90). Rast produktivnosti se je nadaljevala (od začetka 50. let), kar je dajalo prostor za napredek v blaginji. Za razliko od prejšnjih obdobj je z vlado sodelovalo večje število ekonomistov strokovnjakov, ki so z vlado sodelovali, in sicer je njihovo število naraslo od leta 1945 z 10 do leta 1964 na 21, do leta 1970 na 236 in do leta 1975 na 352 (Booth, Coats, 1978, str. 444).

Znižanje deleža predelovalne industrije v izvozu z 41,2 % v letu 1960 na 21,4 % v letu 1985 je povzročilo upad konkurenčne moči britanske industrije (Gospodarski razvoj Velike Britanije, 1987, str. 9). O pešanju britanske predelovalne industrije pa govorijo tudi podatki o vlaganju vanjo, pri tem pa ni samo zaostajala za glavnimi tekmicami, temveč je prihajalo celo do dezinvestiranja (glej Tab. 13, na str. 11).

Tabela 13: Letne stopnje rasti naložb v predelovalno industrijo (v %)

Država	1960–1973	1973–1985
Francija	5,2	2,8
ZDA	4,3	4,8
Nemčija	3,6	0,5
VB	1,5	-1,6

Vir: Gospodarski razvoj Velike Britanije, 1987, str. 11.

Uspešnost vlade kljub veliko pozitivnim spremembam ni bila najboljša, saj je bila npr. dobičkonosnost podjetij, ki je ena izmed osnov za investicijski vzpon, precej manjša kot desetletje nazaj in je obstajala težnja za dvig proizvodnih plač hitreje kot produktivnost, proizvajalci pa ob tem zaradi okrepitve mednarodne konkurence in stavkanj niso bili zmožni iti mimo dvigov stroškov plač. Vlado sta ob izvolitvi spremljala zmanjšanje ponudbe dela in porast pogajanj glede rasti plač in povprečni urni zaslužek se je v letu 1965 dvignil za 8,2 %, višje kot katero koli leto po letu 1952. Vzroki za poslabšanje so bili različni: izguba cenovne konkurenčnosti, nezmožnost tekmovanja v necenovnih pogojih ter sprememba trga s povečano konkurenco (Woodward, 2004, str. 95–96).

3.2.1.2 Izguba prevladujočega položaja na svetovnem trgu storitev

Nacionalno planiranje, ki so si ga zastavili, je bilo obsežno, a s premalo podpore in z omejenim vplivom na rast zaradi znakov nizke rasti, predvsem skromnih investicij, nepopolnih odnosov med delavci in delodajalci ter neustrezne delovne spretnosti. Neodločen vpliv na plačilno bilanco, posledica njenih težav in kriza funta so okrevanje še zavlačevale, ustvarjale nezanesljivost, poglobljevale regulatorne probleme in silile vlado v sprejetje močne deflacijske politike. Ob vsem tem je britansko gospodarstvo prizadelo še izgubljanje prevladujočega položaja na svetovnem trgu storitvenih dejavnosti, predvsem zaradi nadpovprečnega deleža storitvenih dejavnosti v družbenem proizvodu (Gospodarski razvoj Velike Britanije, 1987, str. 1).

Tabela 14: Deleži izvoza storitev iz držav (v % glede na vse OECD-države)

Država	1959/1960	1969/1970	1979/1980
VB	22,9	16,2	13,8
ZDA	22,4	21,0	14,4
Francija	8,9	10,2	13,0
Nemčija	9,9	10,0	12,4

Vir: Gospodarski razvoj Velike Britanije, 1987, str. 1.

Medtem ko se je v večini razvitih držav storitveni sektor razvijal hitreje od industrijskega in je bilo nazadovanje pomena industrije relativno, je v Veliki Britaniji to potekalo tudi absolutno. To je imelo negativne posledice na področju zaposlovanja, saj je bilo odpiranje novih delovnih mest v storitvenem sektorju počasnejše, zapiranje delovnih mest v industriji pa hitrejša (Gospodarski razvoj Velike Britanije, 1987, str. 3). Leta 1966 se je pojavila potreba po povečanju davkov, a vlada tega ni storila zaradi bližajočih se volitev. Vladna neodločnost tako pripelje do kopičenja dolga, nadaljnje izgube cenovne konkurenčnosti in med ljudstvo se je ovila nezanesljivost, ki se je povrnila šele leta 1967 z izboljšanjem stanja plačilne bilance in nadaljnjo gospodarsko rastjo pa čeprav z zmanjšano rastjo izvoza. Novembra 1967 je funt devalviral za 14 % (od 2,80 \$ do 2,40 \$), kar pa ni preprečilo trdovratne špekulativne krize, saj je trg opazil, da deflacijski paket ni bil učinkovit. Pritiski na funt se pojavijo v letu 1968 še dvakrat: prvič zaradi izgube zaupanja v dolar, kar je bil hkrati udarec za funt (zato zvišajo davke in zmanjšajo izdatke porabnikov za 2 %), in drugič, govorice o evropski valuti so manjšale zaupanje in so zato nadaljevali deflacijske ukrepe. Skozi 60. leta je rast plač postala manj občutljiva na pritiske povpraševanja, ki so porasli z 8 % od leta 1969 na 15,3 % v letu 1970, hkrati z njo pa je rasla nezaposlenost, zato se je od vlade pričakovala okrepitev dohodkovne politike, vendar se to ni zgodilo predvsem zaradi moči in nezainteresiranosti sindikatov (Woodward, 2004, str. 98–102).

Fiskalna politika je doživela spremembe, njene glavne novosti pa so se kazale v investicijskih podporah (angl. grants) – selektivne in usmerjene podpore v proizvodnjo v hitro rastoče sektorje so zamenjali investicijske olajšave v želji po učinkovitejši investicijski aktivnosti in davek na dobiček (angl. corporation tax) – zaradi ločitve osebne od podjetniške obdavčitve v želji po spodbujanju zadržanih dobičkov, ki bi nadalje spodbudili investiranje (Woodward, 2004, str. 110). Zaradi povečevanja nezaposlenosti so v obdobju 1964–1970 preventivno dvigovali izdatke za regionalno politiko, kar pa ni zaustavilo nadaljnje rasti nezaposlenosti (glej Tab. 3, na str. 4). Zakaj je bila nezaposlenost višja kot v 50. in 60. letih, nam po eni strani daje odgovor "baby boom" v 40. letih, ki je povečal število pripravljene delovne sile, glavno težo pa daje izključno

nezadostna kreacija delovnih mest, saj je med letoma 1966–1971 celotna zaposlenost padla za 2,1 %. Konec 60. let je obstajalo tudi precej radikalno prestrukturiranje zaposlenih, predvsem v predelovalni industriji, nekvalificirani ter starejši so delo dobili težje in pojavilo se je varčevanje z uporabo delovne sile (Jackman et al., 1990, str. 474).

Tabela 15: Deleži posameznih držav v skupnih vlaganjih v raziskave in razvoj v predelovalni industriji držav v Organizaciji za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD = 100)

Država	1967	1973	1979
ZDA	65,0	55,0	51,8
EGS	24,4	27,3	29,4
Nemčija	7,1	9,1	11,1
VB	8,4	8,2	7,3
Francija	5,1	6,1	6,2

Vir: Gospodarski razvoj Velike Britanije, 1987, str. 20.

Svoj delež doda še devalvacija konec leta 1967, ki je imela močen vpliv na uvozne cene in kljub izboljšavi mednarodne cenovne konkurenčnosti je proizvodnja dovolila povečevati njihove cene hitreje od konkurence. Poleg tega je svoj vpliv dodala tudi vietnamska vojna in ker so si ZDA sposojale rajši kot povečevale davke, se je gospodarstvo hitro širilo, kar se je poznalo pri vseh večjih državah in svetovna inflacija je začela naraščati. V letu 1969 se je začela rast plač, predvsem zaradi povečane moči sindikatov (1968: 42,7 % delovne sile vključene v sindikate, 1972: 47,2 % vključenost) in povečanja števila stavk, po drugi strani pa so obstajala decentralizirana pogajanja glede plač, npr. predstavnik delavcev ↔ lokalni vodja, kar je le še dodatno povečevalo pritiske na plače (Woodward, 2004, str. 116).

3.2.2 Velika stagflacija (1971–1979)

Konec 60. let sta inflacija in nezaposlenost začeli hkratno naraščati, omejitve rasti plač, posebnosti v 50. in 60. letih, pa so se začele lomiti. To je povzročilo vladam v 70. letih nemalo težav, njihovo glavno orodje za to pa je bilo reguliranje povpraševanja. Če so si prizadevali za kontrolo inflacije z zmanjšanjem povpraševanja, se je pojavljalo vzporedno tveganje za porast kratkoročne nezaposlenosti in nasprotno, ob prizadevanju za zmanjšanje nezaposlenosti z rastočim povpraševanjem se je povečalo tveganje zvišanja inflacije. To tveganje so pospešile še naraščajoče cene nafte in primarnih proizvodov (Crafts, 1998, str. 10). Heathova vlada se je oddaljila od prve Wilsonove intervencijske politike in se je bolj zanašala na tržne sile, manj državne vpletenosti v gospodarstvo in manj aktivno upravljanje povpraševanja. Ta sprostitev se je pojavila v letih 1971/1972 z zakonom o razmerjih med delodajalci in delavci (Industrial Relations Act) in pozneje s socialnim sporazumom (Social Contract), in sicer kot odgovor na naraščajočo nezaposlenost z vpeljavo ekspanzivnih ukrepov v kombinaciji z industrijskimi politikami in dohodkovne politike za brzdavanje inflacije (Crafts, 1998, str. 10–11).

Tabela 16: Predsedniki vlade in vladajoče stranke v obdobju 1970–1979

Predsednik vlade (ministrski predsednik)	Čas predsedovanja	Vladajoča stranka
Edward Heath	jun. 1970–mar. 1974	konservativna
Harold Wilson	mar. 1974–apr. 1976	laburistična
James Callaghan	apr. 1976–maj. 1979	laburistična

Vir: Woodward, 2004, str. 8.

3.2.2.1 Vzroki za hkraten porast inflacije in nezaposlenosti

V 70. letih sta obstajala predvsem dva vira zaskrbljenosti: prvič, izjemno povečanje števila stavk in izgube delovnih dni; drugič, t. i. stagflacija – hkratna visoka nezaposlenost (do 7 %) in inflacija (do 25 %). Zgodovina nam pokaže, da so bila 70. leta najbolj nemirna leta povojnega obdobja, glavni razlog za to pa je bila naftna kriza 1973/1974, čeprav je ekonomsko okolje začelo pešati že veliko predtem (Woodward, 2004, str. 124).

Težko bi zanikali dejstvo, da je bilo ekonomsko delovanje v 70. letih slabo. Naraščali sta inflacija in nezaposlenost, desetletni rezultat je bil eden izmed najslabših med državami Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD), nič boljše rezultate pa ni izkazovala niti gospodarska rast. Inflacija in nezaposlenost sta bili vsekakor delno rekordno visoki zaradi ponudbenih šokov: visokih cen nafte in vzpona primarnega blaga. Bolj prepričevalno pa je dejstvo, da je imela Britanija v 70. letih relativno nefleksibilen sistem pogajanja glede višine plač, saj so boljše rezultate dosegale države s konsenzom. Tako je bilo npr. v Zahodni Nemčiji določanje plač relativno centralizirano in usklajeno z monetarno ter fiskalno politiko, hkrati pa je obstajala visoka stopnja soglasnosti glede nezaželenosti inflacije. Nasprotno je bilo v Britaniji določanje plač relativno decentralizirano z nizko stopnjo socialne kohezije (Crafts, 1998, str. 9).

Tabela 17: "Indeks revščine (angl. misery – vsota nezaposlenosti in inflacije)" – meddržavna primerjava: 1970–1990

Država	1970	1973	1979	1990
VB	10,3	10,2	19,5	12,3
ZDA	10,1	10,3	14,3	9,7
Zahodna Nemčija	8,4	7,3	7,2	8,4
Francija	8,1	10,5	16,3	12,3

Vir: Woodward, 2004, str. 148.

Padec v dobičkonosnosti se je začel že v sredini 50. let, kar je imelo nezaželene posledice na investiranje, nezaposlenost in gospodarsko rast. Temu se v zgodnjih 70. letih pridruži še naraščajoča inflacija po svetu in eden izmed razlogov za to je bil prav prilagodljiv fiksni tečaj Bretton-Woodskega sistema. Ko je inflacija narasla, je nastala težnja za razpršen porast v inflacijskih stopnjah in posledično je konec 60. let veliko valut, tudi dolar, prešlo pod pritisk. Zlom se je zgodil v dveh fazah: leta 1971 so ZDA z enostransko potezo odpravile konvertibilnost dolarja, čeprav je bil pozneje sistem popravljen, da so devizni tečaji lahko drseli; v letu 1973 pa je prišlo do močnih kapitalnih gibanj in je bil Bretton-Woodski sistem dokončno opuščen zaradi želje po drsečem deviznem tečaju (Britanija je to storila že leto prej). To je imelo pomembne posledice na ekonomsko upravljanje: povečala se je relativna moč monetarne politike in odstranila se je nujnost vladne finančne discipline. A ob takih pogojih se poslabšanje plačilnega položaja kaže kot deprecijacija valute, ki teži k inflacijskemu okolju. Večino 50. in 60. let je bila rast plač zmerna, nekje 5–10 %, odvisno od pritiskov povpraševanja, z "eksplozijo rasti plač" leta 1969 pa je njihova rast poskočila na 15 %, v obdobju 1973–1975 na 25 % in 1979–1989 na 20 %. Ne samo da je to okrepilo upadanje dobičkonosnosti, ampak je omejilo zmožnost vlad za vpeljavo ekspanzivne politike brez poslabšanja britanskih inflacijskih problemov (Woodward, 2004, str. 126). Poleg tega je obstajal v zgodnjih 70. letih tržni porast cen primarnih proizvodov, delno zaradi istovrstnega vzpona med industrijskimi državami. To je povečevalo povpraševanje po

industrijskih surovih materialih, poleg tega pa so obstajale politične napetosti in napake v Sovjetski zvezi, jugovzhodni Aziji, Čilu in ZDA, ki so imele zaradi tega težave predvsem z okrnjenimi zalogami bakra in žit. Temu sta sledili še naftna kriza in s tem povečanje nominalnih cen nafte in primarnih proizvodov (glej Tab. 18, na str. 15). Britanija je bila na srečo nizko odvisna od uvoza nafte, a visoko odvisna od uvoza hrane in surovih materialov; sistem pogajanj glede višine plač ni bil fleksibilen. Porast v cenah nafte je povzročal tudi negotovost in s tem se je investiranje zmanjšalo.

Tabela 18: Svetovne cene primarnih proizvodov (brez goriv) in njene komponente: 1970–1979

Leto	Indeks brez goriv	Hrana	Kmetijski surovi proizvodi	Kovine
1970	100,0	100,0	100,0	100,0
1973	171,2	201,2	180,7	127,4
1974	207,6	249,1	187,9	171,9
1975	173,5	199,8	160,3	149,5
1978	214,9	206,1	225,3	170,0
1979	260,4	240,3	310,6	217,4

Vir: IMF, International Financial Statistics, 2004.

3.2.2.2 Britanije se prime vzdevek "evropska bolnica"

Naslednji tabeli nam prikazujeta neizbežnost, da bo tudi brez ponudbenih šokov britansko gospodarstvo doživelo obdobje stagflacije v sredini desetletja. Tab. 20, na str. 15, nam prikazuje relativne strukturne spremembe, predvsem pa ključen porast storitvenih dejavnosti in upad kmetijske, v kateri je imela Britanija že v začetku 20. stoletja izjemno majhen delež zaposlenosti.

Tabela 19: Strukturne spremembe in relativen upad: obdobji 1950 in 1973

Sektor	Delež zaposlenosti (%)			Relativen output/delavca (VB = 100)	
	VB	Nemčija	ZDA	Nemčija/VB	ZDA/VB
1950					
Kmetijstvo	5,1	24,3	11,0	41,2	126,0
Industrija	46,5	42,1	32,9	95,8	243,9
Storitve	48,4	33,6	56,1	83,1	140,8
1973					
Kmetijstvo	2,9	7,2	3,7	50,8	131,2
Industrija	41,8	47,3	28,9	128,9	215,1
Storitve	55,3	45,5	67,4	111,0	137,3

Vir: Crafts, 2002, str. 48.

Začetek zlatega obdobja, leto 1950, že nakazuje na britansko relativno zaostajanje, ki je imela predtem znatno vodstvo glede produktivnosti dela v storitvah. Prav tako pa so jo primerljive države prehitele v industrijskem sektorju, kjer je nastala znatna razlika v produktivnosti (glej Tab. 19, na str. 15), predvsem z ZDA (Crafts, 2002, str. 47).

Tabela 20: Struktura družbenega proizvoda v Veliki Britaniji po sektorjih dejavnosti (v %)

Sektor	struktura družbenega proizvoda		
	1960	1970	1980
primarni	7,1	4,2	7,4
sekundarni	45,4	41,1	32,5
terciarni	47,5	54,7	60,1

Vir: Gospodarski razvoj Velike Britanije, 1987, str. 2–3.

Evropske države so z medsebojnimi povezovanji želele spodbuditi proces prenove in tesnejšega gospodarskega sodelovanja, hkrati pa si zagotoviti glas, ki bi bil enakovrednejši z ZDA in Sovjetsko zvezo. V letih 1950–1960 je bila, kot najmočnejša evropska država v Evropi, glede sodelovanja v Evropski gospodarski skupnosti (EEC) zadržana, saj se je bala izgube nacionalne suverenosti, izgube vodenja politike poceni hrane z državami Commonwealtha in privilegijev z ZDA. Želela si je le svobodne trgovine med članicami, ne pa tudi skupne trgovinske politike, ki zahteva enotno tarifo do nečlanic (European economic integration, 2005, str. 3). To je omajalo njeno verodostojnost med preostalimi evropskimi državami (zavrnitev britanske prošnje za vstop leta 1961 od Francije). Kot ekonomski odziv na ustanovitev EEC so leta 1960 na pobudo VB nekatere države podpisale sporazum o Evropskem združenju svobodne trgovine (EFTA),⁴ pri tem pa je šlo samo za oblikovanje prostega združenja svobodne trgovine držav članic. Leta 1967 je britanska vlada ponovno zaprosila za članstvo EEC, kar bi ji pomagalo pri njenem nadaljnjem slabšanju v plačilni bilanci in hitrejši gospodarski rasti, a jo zavrnejo (spet Francija). Ker se je ekonomski prepad med Evropsko skupnostjo in Britanijo nadaljeval, ponovno zaprosijo za skupno pot in leta 1973 postanejo polnopravna članica Evropske skupnosti, čeprav so usklajevanja trajala vse do leta 1978 (Jewel, 1993, str. 31–34). Sprejem Britanije (hkrati z Irsko in Dansko) pa ni bil dobrodošel le zanjo, temveč za celotno skupnost kot ključ za prihodnjo ekonomsko blaginjo (European economic integration, 2005, str. 8).

Motivi vključitve v Evropsko skupnost so bili politični in ekonomski, predvsem pa so pričakovali le neto koristi. Velik trg je bil prednost, a to samo po sebi še ni prinašalo večjih dobičkov in je Wilson že leta 1969 poudarjal, da so koristi članstva odvisne od dinamičnosti gospodarstva, naraščajoče konkurenčnosti in zmožnosti izkoriščanja ekonomije obsega (Woodward, 2004, str. 125). Tab. 21, na str. 16 nam nakazuje nazadovanje velikosti družbenega proizvoda na prebivalca, saj Britanija zdrkne med 12 članicami Evropske skupnosti s 3. mesta v letu 1960 na 7. mesto v letu 1980 (Gospodarski razvoj Velike Britanije, 1987, str. 14).

Tabela 21: Odkloni družbenega proizvoda na prebivalca v državah Evropske skupnosti v obdobju 1960–1985

Država	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Nemčija	123	122	119	115	119	122
Francija	105	107	110	114	116	114
VB	126	117	106	104	99	102
EGS 12	100	100	100	100	100	100

Vir: Gospodarski razvoj Velike Britanije, 1987, str. 14.

Z vključitvijo v Evropsko skupnost postane Britanija neto plačnik, kar je odražalo prenos realnih transferjev denarnih sredstev britanskim partnerjem, proizvajalci pa so se začeli soočati z večjo konkurenčnostjo, kar je na začetku povzročalo prilagoditvene težave in nazadnje, skupna kmetijska politika (Common Agricultural Policy) prinese s seboj, zaradi višjih cen hrane, nove stroške (European economic integration, 2005, str. 6).

⁴VB, Avstrija, Norveška, Švedska, Danska, Švica, Portugalska ter pozneje Finska in Islandija.

4 Obdobje korenitih sprememb in reform: »Železna« Margaret Thatcher in vladavina konservativne stranke

Tok ekonomske zgodovine se z izvolitvijo prve premierke v Veliki Britaniji obrne v novo smer. Glavna beseda poglavja se bo vrtela o t. i. "Thatcherjevem eksperimentu" in o ceni njene izpeljave oziroma ali so temelji za rast in blaginjo bili tokom njene vladavine postavljeni. Celotno obdobje je doživljalo velika razburjenja, vendar se z Majorjem konča optimistično, saj so bili kazalci gospodarske uspešnosti v sredini 90. let pokazatelj, da se bo gospodarstvo ne le opomoglo, temveč tudi povzpelo. To je tudi obdobje odmikanja Britanije od skupnega evropskega mišljenja, predvsem glede monetarne unije, kar se potrdi z izstopom iz evropskega mehanizma deviznih tečajev (ERM) leta 1992 in z izbiro lastnega ciljanja inflacije (angl. inflation targeting).

Tabela 22: Stopnje gospodarske rasti (r), nezaposlenosti (u) in inflacije (Π) v % spremembah v obdobju 1980–1997

Obdobje	r	u	Π	Obdobje	r	u	Π
1980–1982	-0,7	8,7	12,8	1989–1991	0,1	7,6	7,7
1983–1985	3,1	11,5	5,2	1992–1994	2,0	10,0	2,6
1986–1988	4,4	10,4	4,2	1995–1997	2,8	8,1	3,0

Vir: Office of National Statistics, Timezone database (triletna obdobja so merjena z aritmetično sredino), 2006.

Zapuščina, ki jo je Thatcherjeva prejela, je bila vse prej kot spodbudna: visoka inflacija, naraščajoča nezaposlenost, nenehna stavkanja in relativen zaostanek glede stopenj gospodarske rasti in produktivnosti. Spremembe so bile zato nujne, zato po letu 1979 večjo vlogo dobila ekonomska učinkovitost in rast, vendar z manj poudarka na ekonomski zaščiti in zmanjševanju dohodkovne neenakosti (Crafts, 1998, str. 1). Povojni dogovori in predpostavke, po katerih je bila politika vodena, se tako dokončno opustijo.

4.1 Zaostajanje ali dohitevanje (1980–1989)

Spremembe v ekonomskem okolju, združene z napakami predhodnikov, so neizogibno kazale, da bo v 80. letih potreben temeljit premik smeri ekonomskega upravljanja. To se je dejansko uresničilo z izvolitvijo Margaret Thatcher, ki je verjela, da je prednost za monetarno in fiskalno politiko kontrola inflacije, namesto uravnavanja ravni povpraševanja pa mora država za gospodarstvo zagotavljati stabilno finančno okolje.

Tabela 23: Stopnja aktivnosti prebivalstva (%), javna poraba (% BDP) in indeks profitabilnosti (1951–1973 = 100)

Država	Stopnja aktivnosti		Javna poraba		Indeks profitabilnosti	
	1974–1985	1986–1990	1974–1985	1986–1990	1974–1985	1986–1990
VB	72,6	75,2	47,0	42,5	75,8	92,3
ZDA	75,0	80,3	34,1	35,8	87,2	99,8
Francija	68,1	66,6	-	51,4	75,2	98,9
Nemčija*	66,6	66,6	46,6	45,0	75,5	78,4

Vir: Statistical Annex of European Economy (za rast BDP), 2004. Opomba 1: *prvo obdobje 1971–1985. Opomba 2: Aktivno prebivalstvo so ljudje, ki opravljajo poklic in prejema dohodek, prav tako iskalci prve zaposlitve in začasno nezaposleni. Nasproti temu so ljudje z lastnimi dohodki (pokojnine, socialna podpora, štipendije) in vzdrževani, ki nimajo lastnih dohodkov (Senjur, 2002, str. 276).

Tabela 24: Predsednica vlade in vladajoča stranka v obdobju 1980–1990

Predsednica vlade (ministrska predsednica)	Čas predsedovanja	Vladajoča stranka
Margaret Thatcher	maj. 1979–nov. 1990	konservativna

Vir: Woodward, 2004, str. 8.

Finančna politika postane opora za monetarne cilje, vlada pa hkrati spodbuja visoko zaposlenost in gospodarsko rast, vendar ne s sprejetjem ekspanzivnih finančnih politik, temveč z vpeljavo liberalnejše politike ponudbene strani (Woodward, 2004, str. 5).

4.1.1 Alternativno razmišljanje v 70. letih

Po volitvah leta 1974 so ekonomisti razmišljali, zakaj Heathovi vladi ni šlo najbolje; prišli so do sklepa, da so se napake pojavljale zaradi pretirane državne intervencije in da se je konservativna politika le malo razlikovala od prejšnje laburistične stranke. Thatcherjeva je bila kot voditeljica stranke pa letu 1975 zato odločena, da se mora ponovno ovrednotenje ekonomske politike nadaljevati (Crafts, 1998, str. 12).

Konservativni reformisti so ideje dobivali iz veliko virov, saj je obstajalo precejšnje število inštitutov: Institute of Economic Affairs – IEA (1957), Conservative Philosophy Group (1975), Adam Smith Institute (1977). Najbolj vpliven inštitut je bil IEA, ki je zastopal ideje Milтона Friedmana, dojena monetarizma v 70. letih, in Friedricha von Hayeka, zastopnika prostega trga in minimalnega poseganja države. Prihajalo je do novih liberalnih idej in očitna posledica se je kazala v želji, da naj bi davčne stopnje in vladne izdatke zmanjšali (Woodward, 2004, str. 161). Konservativna stranka se je naslanjala na termin monetarizma po Laidlerju (1981, str. 1–2), ki je temeljil na treh pravilih. *Prvič*, obstajala naj bi povezava med ponudbo denarja in nivojem cen, kar je sledilo Friedmanovemu argumentu, da je povpraševanje po denarju relativno stabilno. *Drugič*, ni izbire med inflacijo in nezaposlenostjo na dolgi rok. *Tretjič*, upravljanje povpraševanja in diskrecijsko gospodarsko upravljanje je nepotrebno in destabilizirajoče, saj naj bi bilo v tržnem sistemu gospodarstvo relativno stabilno in prepuščeno svojim mehanizmom. Tako se je oblikoval nov način ekonomskega upravljanja: opustitev tehnik upravljanja s povpraševanjem z uporabo finančnega upravljanja, vodenje nizke inflacije skozi striktni monetarni nadzor in korenite spremembe ponudbene strani.

4.1.2 Liberalnejši pristop k upravljanju gospodarstva v 80. letih

Ekonomsko okolje v 80. letih je bilo relativno prijazno, le začelo se je slabše s svetovnimi inflacijskimi problemi, katerih trenutni vzrok je bila iranska revolucija z začetkom v letu 1979. To je vplivalo na zmanjšanje ponudbe dobave nafte na trge, in to v obdobju, ko je njeno povpraševanje naraščalo, posledično pa je prišlo do njenega ponovnega skoka v ceni za 130 % (glej Tab. 18, na str. 15). Za razliko z obdobjem 1972/1973 so se tokrat industrijske države odzvale hitro in uvedle deflacijsko politiko z rezultatom, da so se v sredini leta 1980 gospodarstva začela upočasnjevati, najnižjo raven pa so dosegle leta 1981, čemur je sledilo dolgo okrevanje, brez dodatnih ponudbenih šokov, vse do leta 1990. Za razliko od povojne politike je vladna prioriteta postala kontrola inflacije in ne več zaposlenost (Woodward, 2004, str. 157–158).

Thatcherjeva vlada je bila izjemno aktivna tudi na ponudbeni strani. V prvem obdobju je obstajalo ogromno ukrepov (več kot 3 tisoč) za stimuliranje rasti sektorja majhnih podjetij: npr. podjetniška območja, denarne pomoči, pomoč pri nasvetih in deregulacija poslovanja. Britanski trg dela je do 90. let postal tudi veliko bolj fleksibilen in najmanj reguliran v Evropi (Crafts, 1998, str. 18). Področja delovanja ekonomske politike v obdobju se najmočneje dotaknejo: liberalizacije kreditnih trgov, obdavčevanja – nižje mejne davčne stopnje, trga proizvodov – privatizacija, deregulacija in fleksibilnosti trga dela – socialna varnost, sindikalne reforme (Jewel, 1993, str. 49).

4.1.2.1 Obdobje monetarnega eksperimenta (1979–1985)

V središču protiinflacijske politike je bil monetarizem, saj so verjeli, da je lahko inflacija zmanjšana s postopnim zaostrovanjem monetarne politike; in če je to v povezavi z monetarnimi cilji, je mogoče dezinflirati brez dramatičnega porasta nezaposlenosti. Glavna prednost monetarnih ciljev v primerjavi z diskrecijskim upravljanjem povpraševanja naj bi bila v povečani stabilnosti finančne politike, kar bi pomagalo pri izboljšanju kakovosti rasti. Vladi je sicer uspelo dvigniti stopnjo rasti in znižati inflacijo, vendar s stroški, ki so se kazali v hitri rasti nezaposlenosti, ki je ostala visoka do konca desetletja (glej Tab. 22, na str. 17), zato je bila striktna monetarna politika postopno ukinjena. Tako so kmalu po izvolitvi, zaradi visoke inflacije, na plan stopile dezinflacijske politike, s poskusom zvišanja storilnosti pa so javne izdatke znižali, prav tako tudi osnovno davčno stopnjo (s 33 % na 30 %), kar je bilo financirano z dvigom DDV na 15 % (Matthews, Minford, 1987, str. 61–62).

V makroekonomski politiki je bil glavni poudarek odvrnjen od diskrecijskega upravljanja povpraševanja. Center monetarne strategije je postala srednjeročna finančna strategija (angl. medium-term financial strategy – MTFS), poleg tega pa so načrtovali zmanjšanje omejitev javnega zadolževanja (angl. public sector borrowing requirement – PSBR), ki naj bi bil učinkovit s krčenjem v javnih izdatkih, saj so bili mišljenja, da s tem močno vplivajo na monetarno rast. Tako naj bi od zdaj naprej fiskalne in monetarne regulacije odreagirale na spremembe v inflaciji rajši kot v nezaposlenosti (Crafts, 1998, str. 14). To krčenje ne bi samo preusmerilo ekonomske aktivnosti proti bolj dinamičnemu zasebnemu sektorju, temveč bi tudi dovolilo krčenje v širšem denarnem agregatu M3 (angl. broad money) brez pretiranega nanašanja na obrestne mere. Eden glavnih razlogov za MTFS je bila želja po vplivanju na pričakovanja, hkrati pa naj bi vlada okrepila verodostojnost njene politike skozi opozarjanje (Woodward, 2004, str. 172). Glavni cilj monetarnega eksperimenta naj bi prinesel znižanje inflacije brez naglega porasta brezposelnosti. Vendar realnost pokaže, da je inflacija porasla v obdobju 1979/1980 s 13,4 % na 18,0 %, delno zaradi "eksplozije" rasti plač in porasta cen nafte, delno pa je bila za to kriva tudi vlada sama, saj so ob izvolitvi uresničili volilno obljubo po izboljšanju pritiskov na plače v javnem sektorju, kar se je izkazalo kot inflacijski faktor, z dvigom maloprodajnih cen za 4 %. Do leta 1984 je inflacija padla na 5 %, kar je bilo po eni strani neizogibno, saj ima porast cene nafte in DDV enkratni fenomen dviga stroškov. In drugič, zgodnja 80. zaznamuje padeč cen nafte in primarnih proizvodov, tako so npr. njihove cene padle v obdobju 1980–1984 za 24 % (Beckerman, Jenkinson, 1986, str. 44).

Tabela 25: Stopnja gospodarske rasti, nezaposlenosti in rast nominalnih plač na osebo: obdobji 1974–1985 in 1986–1990

Država	Gospodarska rast		Nezaposlenost		Nominalne plače na osebo	
	1974–1985	1986–1990	1974–1985	1986–1990	1974–1985	1986–1990
VB	1,4	3,3	6,8	8,8	13,8	8,3
Francija	2,2	3,3	6,2	9,3	12,9	4,3
Nemčija	2,2	3,4	3,5	5,9	6,6	3,2
ZDA	2,8	3,2	7,5	5,9	7,7	4,2

Vir: Statistical Annex of European Economy, 2004.

Tudi brezposelnost ni prinašala veselja. Ob izvolitvi je nihala okoli 5 %, čemur je sledil dramatičen porast v prihajajočih letih, po letu 1981 prek 10 %, in tako vse do konca leta 1987. Razlog za to se skriva v največji britanski seriji padcev po vojni zaradi zmanjševanja zalog in strmoglavljenja izdatkov za izvoz. To je vplivalo na višje obrestne mere in apreciacijo funta. Porast v cenah nafte in stroški plač so dodali veliko k skupnim stroškom, zato podjetja niso bila več sposobna držati konkurenčnosti, dobički proizvajalcev so bili ožeti ter so vodili k širokemu odpuščanju delavcev, ob tem pa je nefleksibilnost britanskega trga dela igrala negativno vlogo, saj gospodarstvu ni uspelo doseči novih priložnosti in privlačnih ponudb za zaposlitev (Matthews, Minford, 1987, str. 93).

Zaradi velikega povprečnega števila stavk in izgube delovnih dni v 70. je dvom učinkovitosti padal na sindikalne reforme ter učinkovitost odnosov med delavci in delodajalci, zato sta bila v letih 1980 in 1982 predstavljena zakona o zaposlitvah (Employment Acts), njun namen pa je bil relativno skromen, saj je vlada imela svež spomin Heathovega eksperimenta in je bil zato njen pristop do sindikatov v začetku bolj pazljiv. Sledila sta še dva zakona o zaposlitvah v letih 1988 in 1990, ki sta bolj posegla v razmere, saj sta bolj zmanjšala sindikalne imunitete, omejila priložnosti za drugo stavko in razširila individualne pravice. Tako je npr. zakon o sindikatih (Trade Union Act) leta 1984 uvedel minimalne standarde za sindikalno demokracijo in vključil kazni za uporabo tajnih volitev; tako je zakonodaja povzročila precejšnje zmanjšanje koncentriranosti oziroma članstev v sindikatih (Matthews, Minford, 1987, str. 66).

Tabela 26: Aktivnost stavkanja in sindikalna koncentriranost: 1960–1989

Obdobje	Povprečno število stavk	Povprečna izguba delovnih dni ob stavkanju (v 000)	Povprečna sindikalna koncentriranost (v %)
1960–1964	2,512	3,180	44
1965–1969	2,380	3,929	44
1970–1974	2,885	14,077	49
1974–1979	2,310	11,663	54
1980–1984	1,351	10,486	49
1984–1989	881	3,940	42

Vir: Woodward, 2004, str. 185.

4.1.2.2 Vzpon in padec v obdobju privatizacije in liberalizacije trga dela (1985–1989)

Novi monetarni politiki je sledil pragmatični pristop in sta tako prek leta na odločitve glede obrestne mere vplivali dve vrsti vplivov: prva je bila politika "zasledovanja" nemške marke, z namenom izboljšanja vladne verodostojnost na zunanjih trgih deviznega tečaja v upanju po padcu pritiska na funt. Ne glede na to pa so bile obrestne mere fiksirane na prenizkem nivoju.

Drug velik vpliv pa je imel borzni zlom v povprečju za $\frac{1}{3}$, ki je bil sicer relativno kratek, saj je v manj kot letu dni stanje prešlo na prejšnje nivoje. Potrošni izdatki so se izkazali za relativno nedovzetne na obrestne mere, ki so postopno naraščale, in so bile tako v začetku leta 1989 tik pod rekordnim vrhom iz leta 1980 in ko se je inflacija povzpela prek 8 %, je postalo očitno, da se je gospodarstvo gibalo proti novemu upadu (Woodward, 2004, str. 181). Leta 1979 začnejo davčne reforme s prehodom iz direktnega k indirektnemu davku, njihovo zniževanje pa je sledilo še v obdobju 1986–1988; tako so bile konec desetletja v Britaniji ene izmed najnižjih davčnih stopenj v Evropi in nižje kot v katerem koli obdobju po vojni (glej Tab. 27, na str. 21).

Tabela 27: Osebna obdavčitev: 1961–1989 (%)

Leto	Standardna stopnja	Najvišja stopnja
1961	39	89
1973	39	89
1979	33	83
1989	25	40

Vir: Woodward, 2004, str. 183.

Z letom 1985 se začne privatizacija velikih nacionaliziranih industrij z željo po izboljšanju njihove učinkovitosti. Proces se je začel z British Telecom (1983), ki je bil prodan v celoti. Nadaljeval se je z British Shipbuilders (1985), British Gas (1986), British Airways (1987), British Steel (1988), vodarstvom (1988/1989) in elektrarnami (1990/91). Vladi je to predstavljal velik uspeh, mnogi ekonomisti pa so bili bolj skeptični, saj so mnoge od teh korporacij že prej imele dobro produktivnost, kar je vzbujalo dvome, ali je predpogoj privatizacije res napredek v učinkovitosti. Ta podjetja so koristila 37,5 % industrijskih investicij leta 1981, v letu 1991 pa le še 5,6 % (Crafts, 1998, str. 17). Ne glede na deljena mnenja pa so podjetja v povprečju dosegala veliko višji indeks profitabilnosti po privatizaciji (glej Tab. 23, na str. 17). Glavni dolgoročni vzroki zaostajanja v gospodarski rasti za glavnimi tekmicami pa se v začetku 80. še vedno kažejo v nižji ravni storilnosti dela, v hitrejši rasti realnih plač (rast britanskih plač je v obdobju 1980–1985 znašala 7,4 %, v Evropski skupnosti pa 3,8 %) in v izgubljanju prednosti glede necenovnih dejavnikov konkurenčnosti (Gospodarski razvoj Velike Britanije, 1987, str. 12).

Tabela 28: Rast produktivnosti dela med državami in letne stopnje rasti naložb v predelovalno industrijo (% letno)

Celotno gospodarstvo	1960–1970		1970–1980		1980–1988	
VB	2,4		1,3		2,5	
Francija	4,6		2,8		2,0	
Zahodna Nemčija	4,4		2,8		1,8	
ZDA	2,0		0,4		1,2	
Predelovalna industrija	1960–1970	1960–1973	1970–1980	1973–1985	1980–1988	1982–1985
VB	3,0	1,5	1,6	-1,6	5,2	5,4
ZDA	3,5	4,3	3,0	4,8	4,0	10,5
Francija	5,4	5,2	3,2	2,8	3,1	5,0
Zahodna Nemčija	4,1	3,6	2,9	0,5	2,2	3,4

Vir: Woodward, 2004, str. 189 in (za stopnje rasti naložb) OECD Economic Surveys, 1986.

Zadnji dve leti Thatcherjeve vlade zaznamuje nadaljnja privatizacija, in sicer v izobraževanju ter zdravstvu. Bolnice dobijo dovoljenje izstopa iz nacionalnega zdravstvenega sistema (National Health Service) in postanejo avtonomni samoupravljaljoči se trusti, hkrati pa so zdravniki lahko

paciente poslali v katero koli bolnišnico, kar je zmanjšalo čakalne vrste in spodbudilo širjenje bolj učinkovitih bolnic. Po drugi strani pa je vse do leta 1990 veljalo splošno mnenje, da so izobraževalne in kvalifikacijske stopnje v Britaniji pomanjkljive, saj je britanski vzgojni in izobraževalni sistem prinesel premalo delavcev s srednješolskimi sposobnostmi in v primerjavi z Nemčijo rezultati niso bili zadovoljivi. Podobno je bilo z mednarodnimi jezikovnimi in matematičnimi testi, kjer se je večina britanskih otrok izkazala slabo oziroma čeprav je britanski izobraževalni sistem eden izmed najbolj učinkovitih v podpori visokošolskim učencem, je bil neuspešen pri manj akademskih (Woodward, 2004, str. 221). Tako je izobraževanje postalo ena izmed prioritet politike, kar velja tudi danes, sodobna osnova za to pa je bila postavljena v letu 1988 z zakonom o reformi šolstva (Education Reform Act), ki je šolam dovolil izbiro, da postanejo samoupravljajoči se organi, financirani neposredno od ministrstva za finance. Te reforme naj bi vodile do večje izbire potrošnika, manj birokracije in vpeljave elementa konkurenčnosti med šolami. Dosežki so imeli ogromne uspehe: zmanjšanje deleža odraslih brez uradne kvalifikacije, tržne izboljšave v pismenosti in matematičnih sposobnostih ter porast deleža otrok s srednjimi in poklicnimi sposobnostmi (Lecture by Chancellor of the Exchequer, 2000).

Tabela 29: Mednarodna primerjava deležev posameznih tehnoloških sektorjev v industrijski proizvodnji (v %)

Visoka tehnologija	1976–1978	1981–1983
VB	11,0	19,7
ZDA	12,7	15,7
Nemčija	12,4	12,4
Francija	11,3	12,2
Srednja tehnologija	1976–1978	1981–1983
VB	30,2	23,8
ZDA	33,1	29,8
Francija	30,7	32,5
Nemčija	37,6	39,1
Nizka tehnologija	1976–1978	1981–1983
VB	58,6	56,5
ZDA	54,1	54,4
Nemčija	57,9	50,0
Francija	50,0	48,4

Vir: OECD Economic Surveys, 1986. Opomba: delitev nivojev tehnologije temelji na klasifikaciji Direktorata za znanost, tehnologijo in industrijo. Npr. *visoka* – proizvodnja letal, računalnikov farmacevtskih izdelkov in inštrumentov, *srednja* – proizvodnja motornih vozil, kemičnih izdelkov, plastičnih izdelkov in *nizka* – proizvodnja hrane, pijač, naftna industrija, proizvodnja kovin, tisk in tekstilna industrija (ibidem, 1986).

Zaradi pomembnega vpliva izobrazbe in usposabljanja na tvorbo in rast človeškega kapitala so poleg države za to področje prevzeli vlogo tudi podjetja in posamezniki. Delodajalci so v obdobju 1971–1989 za usposabljanje potrojili realne izdatke in število delavcev, ki je prejelo delovna usposabljanja, se je dvignilo z 8,5 % v letu 1984 na 14,3 % v letu 1990 in do leta 1994 na 14,4 %. Tudi država je izobraževanje z olajšavami in s spodbudami naredila privlačnejše: 47 % šestnajstletnikov je v letu 1986 redno študiralo, 10 let pozneje pa se njihovo število povečalo na 71 %. Delež voditeljev podjetij, ki so diplomirali, se je v obdobju 1976–1986 več kot podvojil, vendar se je le malo izboljšal zaostanek v produktivnosti v predelovalni industriji glede na Nemčijo, predvsem zaradi britanskega pomanjkanja kvalificiranih delavcev. Še vedno je torej

obstajalo mnenje, da britanski sistem usposabljanja ostaja formula za nacionalni pogon v prihodnosti (Crafts, 1998, str. 18).

Čeprav ima britansko gospodarstvo v 80. letih še vedno probleme s strukturnimi spremembami (glej Tab. 33, na str. 25), zaradi česar relativno nazaduje po pomenu na svetovnem trgu (delež v svetovnem izvozu se je kljub dohodkom od izvoza nafte zmanjševal: 1960: 8,1 % – 1985: 5,2 %) kot po doseženem družbenem proizvodu (glej Tab. 21, na str. 16), ostaja med najbolj perspektivnimi državami za razvijanje sodelovanja na gospodarskem, finančnem in tehničnem področju. Na to nas opozarjajo dejstva, da je med najuspešnejšimi izvozniki visoke tehnologije (glej Tab. 29, na str. 22), veliko vlaga v R & R in ker ima enega najmočnejših trgov kapitala na svetu (Gospodarski razvoj Velike Britanije, 1987, str. 15). Tako je npr. med vsemi članicami EGS britanski trg v letu 1984 razpolagal z daleč največjo količino rizičnega kapitala, ki je eden glavnih virov financiranja inovacij in dejavnik spodbujanja vlaganja v R & R. Konec leta 1984 je bilo od 5,371 milijarde obračunskih enot (ECU) razpoložljivega rizičnega kapitala v EGS na britanskem trgu približno 69 %, v Nemčiji 6 % in v Franciji 3 % (Gospodarski razvoj Velike Britanije, 1987, str. 21).

Ekonomisti si tudi danes niso edini in se sprašujejo, ali so Thatcherjeve reforme mit ali realnost? Po eni strani poudarjajo, da je bil prostotržni model uspešen in je bil znamenje za preostali svet. Razširjeno zakonodajo in ekonomske spremembe zdaj lahko strnemo v področja: privatizacija, zmanjšanje moči sindikatom, investicijski vzpon, rast podjetniške kulture in znaten napredek v ekonomski rasti, čeprav po drugi strani, v relativni primerjavi, gospodarski kazalci tega ne potrjujejo statistično (Crafts, 1998, str. 1–2). V Tab. 30, na str. 23, so podatki o delovni produktivnosti Britanije, v primerjavi z ZDA in Nemčijo skozi 40-letno obdobje, ki postavljajo Britanijo v luči bolnika (predvsem v primerjavi z ZDA) vse do leta 1990. Delovna produktivnost ZDA je med letoma 1890–1950 v primerjavi z Britanijo neprestano naraščala, po 50. letih pa se je začel proces počasnega britanskega dohitevanja, vendar pa razlika v produktivnosti v 90. še vedno znaša približno 30 %. V nasprotju pa se nemška delovna produktivnost izenači z britansko v 60. letih in se je do 90. dvignila nad britansko za približno 20 % (Broadberry, 2000, str. 39).

Tabela 30: Primerjalni nivoji produktivnosti dela po sektorjih (VB = 100)

Sektor	1960	1973	1990	1960	1973	1990
	ZDA / VB			Nemčija / VB		
Kmetijstvo	153	131	151	48	541	75
Proizvodnja	243	215	175	115	119	108
Gradbeništvo	236	147	99	102	118	118
Javne storitve	720	591	390	151	139	130
Transport	319	303	271	117	120	126
Distribucija	143	150	166	64	88	111
Finance/storitve	112	118	101	86	98	120
Vlada	110	102	93	112	113	109
BDP	168	152	133	95	114	125

Vir: Broadberry, 2000, str. 40–41.

Skoraj polovica delovnih mest (oziroma 45 %) je bila v obdobju 1971–1985 izgubljena v tekstilni, kovinskopredelovalni in strojni industriji, nad polovico novih delovnih mest (oziroma

55 %) pa je bilo odprtih v bančnem sektorju, zavarovalništvu, zdravstvu in drugih storitvah (Gospodarski razvoj Velike Britanije, 1987, str. 6), kar je napovedovalo, da bo Britanija opustila tradicionalne industrije v meri, da se bo bolj dobičkonosni terciarni sektor lahko primerjal s konkurenčnimi tekmicami.

4.2 Nov pristop k upravljanju ekonomske politike (1990–1997)

Inflacijski problemi konec 80. let so sprožili iskanje novih poti finančne politike pod vodstvom Majorjeve konservativne vlade, ki prvi vrh doseže leta 1990 z vstopom v evropski mehanizem deviznih tečajev (ERM). To se sicer ni najbolje obneslo, zato že dve leti pozneje izstopijo iz mehanizma in dosežejo svoj drugi vrh z izbiro lastnega ciljanja inflacije. Pomembno vlogo v oblikovanju smeri vodenja politike je odigral premier Major, čigar nastop je bil sicer zelo podoben Thatcherjevi, saj so bila razhajanja 80. in 90. let večinoma le glede ekonomske in monetarne unije (EMU), a več o tem pozneje. Gotovo so volitve (leta 1990 in 1992) dodale svoj pečat, kar se je poznalo, da je bilo preveč kratkoročnih odločitev in reakcij ter premalo odgovorov na tekoče dogodke, zato je obstajala precejšnja verjetnost za inflacijska tveganja (Woodward, 2004, str. 197).

Tabela 31: Predsednik vlade in vladajoča stranke v obdobju 1990–1997

Predsednik vlade (ministrski predsednik)	Čas predsedovanja	Vladajoča stranka
John Major	nov. 1990–maj. 1997	konservativna

Vir: Woodward, 2004, str. 8.

4.2.1 Odmik od skupnega evropskega mišljenja

V začetku desetletja (1990–1992) je prevladovala recesija, ki je bila trda in vztrajna, predvsem zaradi povečanega dolga okoli leta 1985, kar je gospodarstvo naredilo izjemno občutljivo na visoke obrestne mere, ki so bile vpeljane za kljubovanje inflacijskim posledicam vzpona v obdobju 1985–1989.

Tabela 32: Zasebna potrošnja, stog neto kapitala za investicije v osnovna sredstva, javni dolg (kot % BDP)

Država	Zasebna potrošnja		Stog neto kapitala		Javni dolg	
	1986–1990	1991–1995	1986–1990	1991–1995	1986–1990	1991–1995
VB	4,7	1,3	2,2	1,3	34,0	51,8
Nemčija	3,7	1,9	1,9	2,5	42,3	57,0
Francija	3,0	0,7	2,7	2,0	35,1	54,6
ZDA	3,3	2,6	2,7	2,2	67,2	74,8

Vir: Statistical Annex of European Economy, 2004, str. 185-215.

Temu je sledila še zrušitev stanovanjskih cen v začetku 90. let, vendar pa, ko je bilo okrevanje na poti, se je gospodarstvo širilo čvrsto z umirjeno rastjo svetovnega gospodarstva, prosto inflacijskih pritiskov, vse do rahle upočasnitve leta 2001. Spodbujena rast, z vzponom v 90., je bila nenavadno dolga, predvsem po zaslugi ZDA, ki je podobno kot Britanija imela v začetku desetletja recesijo, nadaljevalo pa se je dolgo okrevanje. Uspešna politika je k temu prav gotovo veliko prispevala. Kot v 80. letih je bil glavni cilj finančne politike kontrola inflacije in zagotavljanje stabilnega finančnega okolja, medtem ko so bile politike ponudbene strani obsežno planirane za napredek delovanja trga. Reakcija na preobsežen vzpon 1985–1989 se je kazala v

poskusu vezave monetarne in fiskalne politike. Prvoten poskus je bil ciljni devizni tečaj, zato Britanija leta 1990 postane članica ERM, ki je zavezal finančno ministrstvo, da fiksira funt na evropske valute. Letu 1992 je sledil izstop iz ERM in vpeljava ciljanja inflacije. Najprej je bilo to nadzirano s strani finančnega ministrstva, vendar s prihodom laburistov na oblast leta 1997 odločitve glede obrestnih mer postanejo odgovornost centralne banke (Woodward, 2004, str. 196). Za razliko od drugih držav je imel kmetijski sektor v Britaniji že v 19. stoletju majhen delež zaposlenih v kmetijski dejavnosti in velik delež v storitveni, ki pa je v 90. letih nedvomno veliko bolj pomembna kot prej. To je pomemben podatek, zakaj je bila Britanija dohitena od Nemčije in Francije v letu 1950 ter od ZDA že pred 20. stoletjem (Crafts, 2002, str. 48).

Tabela 33: Strukturne spremembe – delež zaposlenih in relativen output na delavca

Sektor	Delež zaposlenosti (%)			Relativen output/delavec (VB = 100)	
	VB	Nemčija	ZDA	Nemčija/VB	ZDA/VB
1950					
Kmetijstvo	5,1	24,3	11,0	41,2	126,0
Industrija	46,5	42,1	32,9	95,8	243,9
Storitve	48,4	33,6	56,1	83,1	140,8
1973					
Kmetijstvo	2,9	7,2	3,7	50,8	131,2
Industrija	41,8	47,3	28,9	128,9	215,1
Storitve	55,3	45,5	67,4	111,0	137,3
1990					
Kmetijstvo	2,0	3,4	2,5	75,4	151,1
Industrija	28,5	39,7	21,8	116,7	163,0
Storitve	69,5	56,9	75,7	130,3	129,6

Vir: Crafts, 2002, str. 48.

Strukturni pogled nam pokaže razvoj preoblikovanja proizvodne strukture, ki je potrebna, da se proizvodnja prilagodi spremenjenemu povpraševanju in produktivnejši rabi tehnologije. Zato selitev delovne sile in kapitala iz manj produktivnih v produktivnejše sektorje lahko pospeši gospodarsko rast (Senjur, 2002, str. 471). Tab. 33, na str. 25, nam kaže podatke, da se je sektorski razvoj v Britaniji razvijal hitreje kot v drugih državah. Kmetijski sektor je bil tako že v 19. stoletju zelo produktiven in se je delovna sila lahko selila v hitreje rastoči industrijski sektor; kot smo že omenili, je to za ZDA opazno po letu 1870, za Francijo in Nemčijo pa v letu 1950. Obdobje privatizacij se je nadaljevalo, med njimi največje v premogovništvu in železnicah in kot rezultat je število zaposlenih v nacionaliziranem sektorju padlo, v obdobju 1990–1998 za 55 % (s 675 na 302 tisoč zaposlenih). Priložnosti za privatizacijo so s časom padale, vendar se spodbude niso popolnoma izgubile, saj so leta 1992 predstavili iniciativo zasebnega financiranja (Private Finance Initiative) s ciljem financiranja in upravljanja javnosektorskih investiranja skozi zasebni sektor (Woodward, 2004, str. 218).

4.2.1.1 Mehanizem deviznih tečajev (1990–1992)

V letu 1990 je bil neodločljiv ekonomski problem soočanje z naraščajočo inflacijo, ki je imela svoj vzrok v vzponu v drugi polovici 80. let. Tako je narasla jeseni na 9,5 % in odločno so vstopili v boj k takojšnjemu zmanjšanju, zato je finančno ministrstvo povečalo obrestne mere, tako da je osnovna stopnja poskočila na 15 %. Ob teh pogojih je postalo jasno, da bo gospodarstvo prešlo v recesijo in res je proti koncu leta prišlo do upada v proizvodnji. Major je v vsto-

pu v ekonomski mehanizem deviznih tečajev (ERM) videl prednost, ki bo vodila k stabilnemu menjalnemu tečaju in bo zagotovila dobro stoječo finančno politiko. Obrestne mere in druge finančne odločitve so bile vezane na ciljni devizni tečaj, zato je bilo nemogoče, da bi finančno ministrstvo sprejelo preveč ekspanzivno inflatorno politiko. Tako naj bi jim ERM naložil disciplino, kot v obdobju pred letom 1970 v Bretton-Woodskem sistemu. Imel pa je tudi prednost glede monetarnih ciljev – cilji so bili z lahkoto razumljeni in mogoče jih je bilo zadeti z nekaj natančnosti (Woodward, 2004, str. 203).

Tabela 34: Dolgoročna obrestna mera (v %) v obdobjih a: 1974–1985 in b: 1986–1990

Kategorija	VB		ZDA		Francija		Nemčija	
	a	b	a	b	a	b	a	b
Obrestna mera	13,0	10,3	9,5	8,6	12,2	9,2	8,1	6,8

Vir: Statistical Annex of European Economy (za rast BDP), 2004, str. 185–215.

Temu je sledila želja po pospešitvi dezinflacije in zmanjšanju neprizanesljivosti recesije, finančna politika pa bi bila podobna drugim državam, kar bi izboljšalo njihovo verodostojnost in bi dovolilo zmanjšanje obrestnih mer z znatno hitrostjo, ki bi skrajšala potek recesije (Masson, 1995, str. 573). Konec 1990 je bil funt fiksiran pri 2,95 DM⁵, čeprav je lahko fluktuiral okoli te vrednosti za 6 %. Glavna kritika politike je postala odločitev kombiniranja vstopa s takojšnjim zmanjševanjem obrestnih mer, ki naj bi finančnim trgom poslale napačne signale in je tako ostala sporna točka, ali je bil funt precenjen. Nemška centralna banka je verjela, da je 2,95 DM previsoko in da britansko finančno ministrstvo ni uspelo uvideti, da je nekaj mesecev prej funt porasel v pričakovanju vstopa v ERM in bil tako precenjen, kar se je pokazalo leta 1992, ko se je Britanija soočila s primanjkljajem na tekočem računu. Uvodoma se je gospodarstvo obnašalo bolj ali manj pričakovano in padec v inflaciji je bil dramatičen, hitro so tudi zmanjšale obrestne mere (glej Tab. 35, na str. 26). Tako je vstop v ERM povečal verodostojnost britanske finančne politike (Woodward, 2004, str. 204).

Tabela 35: Boj proti inflaciji in vpliv na gospodarsko rast ter obrestne mere (v %) med recesijo 1990–1992

Leto	Inflacija	Gospodarska rast	Obrestne mere
1990	9,5	0,3	14,0
1991	5,9	-1,8	10,5
1992	3,7	-0,2	-

Vir: Woodward, 2004, str. 204.

Vlada je želela zmanjšati obrestne mere, vendar pa to ni šlo tako hitro, predvsem zaradi prihajajočih preoblikovanj leta 1990, ko se je Nemčija soočala z inflacijskimi težavami, ki so nemško centralno banko prisilile k zvišanju obrestnih mer. Leta 1992 so v Britaniji potekale nove volitve, hkrati pa se je ERM-strategija soočala s krizo mednarodne menjave, posebno poleti 1992, ko so nekatere valute (lira, pezeta, frank, funt) prišle pod pritisk (Woodward, 2004, str. 205). Ozadje krize nam nakazujejo trije razlogi. *Prvič*, Danska je zavrnila maastrihtsko pogodbo, in to skupaj z nespodbudnimi anketnimi izsledki za bližajoči se francoski referendum glede pogodbe; to je povzročalo dvome o prihodnosti monetarne unije, zato so finančni trgi začeli anticipirati spremembe deviznih tečajev. *Drug vpliv* je imelo znižanje obrestnih mer v ZDA istega leta, s ciljem po spodbuditi gospodarstva in gibanjem denarja od dolarja k nemški

⁵Nemška marka (angl. Deutschmark)

marki. Ta deprecijacija dolarja pa je hkrati oslabil britansko konkurenčnost na trgih ZDA. *In zadnjič*, finančni trgi so funt dojemali kot valuto, ki je pripravljena za devalvacijo in nekaj članov britanske vlade se je hvalilo z izjavami, da se je recesija končala, zato so trgi oblikovali sklep, da bo država v želji po pospešitvi okrevanja, ali devalvirati ali zapustila ERM (Masson, 1995, str. 580).

Vlada se je soočala z željo po spodbuditvi gospodarstva in hkratnemu ščitenju funta, vendar se je ob tem zmanjševanje obrestnih mer zdelo nemogoče, saj bi povečale pritisk na funt. Devalvacija je bila izglasovana, ker je bilo čutiti, da ne bi imela veliko učinka na povpraševanje po izvozu in bi lahko spodkopala verodostojnost britanske finančne politike. Obstajala je še možnost nemške revalvacije, kar pa je bilo v nasprotju s Francijo. V končni fazi finančno ministrstvo ni storilo ničesar, zaradi želje po samostojni uravnavi. V avgustu 1992 se je kriza stopnjevala in očitna možnost pod temi pogoji je bilo zvišanje obrestnih mer, kar pa je bilo zavrnjeno na temeljih, da bi bilo na trgih prebrano kot poskus iz obupa. Na "črno sredo", 16. septembra 1992, je bil pritisk na funt tako močan, da je tečaj postal nevzdržen, čemur je sledila odločitev za izstop iz ERM. To se je izkazalo za ponižujočo se potezo in konservativna stranka je izgubila velik del svojih volivcev. Ne glede na težave je sklep te epizode dober, saj so bili inflacijski pritiski spodkopani enkrat za vselej (Woodward, 2004, str. 206), brez česar pa dolgo okrevanje v 90. letih vsekakor ne bi bilo mogoče.

4.2.1.2 Ciljanje inflacije (1993–1997)

Z izhodom iz ERM je vlada nujno morala priti do novega modela vodenja politike. Niso se želeli vrniti k monetarnim ciljem ali diskrecijski politiki povpraševanja, ki sta bili povezani s političnimi napakami v 80., zato je Majorjeva vlada razmišljala o dolgoročni vrnitvi v ERM. Pojavila se je želja po neodvisni centralni banki, vendar je bilo to zavrženo v naklonjenosti ciljanju inflacije, čeprav ta ideja ni bila povsem nova, saj so bile ciljne cene vpeljane na Švedskem v zgodnjih 30. letih, moderno ciljanje inflacije pa v Novi Zelandiji leta 1989 in Kanadi leta 1990 (Woodward, 2004, str. 207). To je bilo ocenjeno kot sredinska pot med diskrecijsko politiko povpraševanja in ali monetarnimi cilji ali cilji deviznega trga. V nasprotju s prvim daje prednost inflacijski in finančni stabilnosti, kar se ima kot predpogoj za visoko zaposlenost in rast. Drugič, zagotavlja čvrsto oporo za vodenje monetarne politike, medtem ko uresničevanje stabilne inflacije hkrati zmanjšuje vladno svobodo manevriranja in zmanjšuje tveganja političnih manipulacij v gospodarstvu. In zadnjič, upali so, da bo dolgoročna zavezanost k inflacijski kontroli spodbudila britansko kredibilnost, da bo olajšala prilagoditev inflacijskih motenj v prihodnosti in bo znižala obrestne mere (Woodward, 2004, str. 208–209). Tako so leta 1995 ciljni razpon 1–4 % zamenjali za točkovni cilj 2,5 % (mera RPI).

Tabela 36: Relativna produktivnost dela na uro v predelovalni industriji (UK = 100 v vsakem letu)

Država	1950	1973	1979	1995
ZDA	246	187	180	144
Francija	90	131	149	122
Nemčija	98	142	164	117

Vir: Crafts, 1998, str. 6.

Največji premik v produktivnosti je Britaniji v tem obdobju uspel v predelovalni industriji, na kar so imele vpliv tako osnovanje ekonomske politike kot izvršitve. Vodstvo ZDA je imelo svojo podlago v relativni odsotnosti vpliva vojne, velikem domačem trgu in bogastvu z naravnimi viri. Do leta 1979 so se tekmice Britanije hitreje približevale ZDA, po tem obdobju pa je Britaniji uspel preskok predvsem po zaslugi preoblikovanja neučinkovitih podjetij ter prerazporeditvi odvečnih delavcev v predelovalni industriji v 60. in 70. letih (Crafts, 1998, str. 6–7). Velika Britanija v tem obdobju uspe nadoknaditi pomanjkljivosti, ki so jo pestile v »zlati dobi«, ki so jo potiskale po lestvici uspešnih navzdol. Izboljšala je predvsem do zdaj slabo vodenje podjetij, neustrezno usposabljanje delavcev, zgrešene odnose med delavci in delodajalci ter napačne uporabe političnih posegov (Crafts, 1998, str. 8).

4.2.2 Britansko dohitevanje EU in približevanje ZDA

Bruto nacionalni dohodek na prebivalca je v obdobju 1975–1995 narasel za približno 4,5-krat, relativno podobno ali celo več kot v preostalih državah, vendar pa absolutna primerjava pokaže zaostanek za kar tretjino (glej Tab. 2, na str. 2). Nezaposlenost in inflacija sta bili v podobnem gibanju kot v preostalih OECD-državah, čeprav je bila kontrola inflacije veliko uspešnejša npr. v Nemčiji, in v 90. letih sta se obe ustalili pri sorazmerno nizkih vrednostih (glej Tab. 25, na str. 17). Ekonometrična analiza je pokazala, da je padec tesno povezan z relativno britansko šibkostjo v inovativne aktivnosti in razvijanje spretnosti (Crafts, 1998, str. 3).

V nasprotju z Nemčijo, ki je imela v začetku 19. stoletja podoben izvozni trg in patentno dejavnost kot Britanija in ki je imela leta 1992 še vedno delež svetovnega proizvodnega izvoza 19,6 % in delež tujih patentov v ZDA 15,5 %, je Britanija izgubila delež svetovnega proizvodnega izvoza s 25,4 % (1950) na 9,1 % (1973) in na 7,9 % v letu 1992, delež tujih patentov v ZDA pa s 36,0 % (1950) na 10,8 % (1979) in v letu 1992 na 7,5 %. Investicije kot delež BDP so bile sicer višje kot kdaj koli po vojni (1950 – 14,9 %, 1979 – 19,4 %), a daleč pod povprečjem OECD-držav, za okoli 5 % (Crafts, 1998, str. 4).

Tabela 37: Računovodstvo dolgoročne rasti (% letno): a – 1950–1973, b – 1973–1992

Kategorija	Francija		Nemčija		VB		ZDA	
	a	b	a	b	a	b	a	b
BDP	5,02	2,26	5,99	2,30	2,96	1,59	3,91	2,39
Rast celotnih inputov	1,96	1,61	2,71	0,77	1,71	0,96	2,34	2,22
Nestanovanjske investicije	1,59	1,26	2,20	0,93	1,64	0,93	1,05	0,90
Izobrazba	0,36	0,67	0,19	0,11	0,18	0,43	0,48	0,46
TFP	3,06	0,65	3,28	1,53	1,25	0,63	1,57	0,17
Učinek dohitevanja	0,46	0,31	0,62	0,31	0,08	0,20	0,00	0,00
Učinki zunanje menjave	0,37	0,12	0,48	0,15	0,32	0,15	0,11	0,05
Strukturni učinek	0,36	0,15	0,36	0,17	0,10	-0,09	0,10	-0,17
Učinek obsega	0,15	0,07	0,18	0,07	0,09	0,05	0,12	0,07
Nepojasnjeno	1,72	0,00	1,64	0,83	0,66	0,32	1,24	0,22

Vir: Crafts, 2002, str. 64.

Tab. 37, na str. 28 nam navaja računovodstvo dolgoročne rasti. Viri za rast so razdeljeni na *rast celotnih inputov proizvodnih dejavnikov* (angl. total factor inputs) in *celotne produktivnosti proizvodnih dejavnikov* (angl. total factor productivity – TFP). Prva meri prispevke povečanja

razpoložljivih proizvodnih dejavnikov. Predstavljena sta dva vidika tega – nestanovanjske investicije (angl. non-residential capital accumulation) in izobrazba delovne sile. TFP-rast je spodbujena z boljšo razporeditvijo sredstev, s tehnološkim napredkom in z bolj intenzivno uporabo produkcijskih faktorjev. Razdeljena je na pet komponent, med katerimi je zadnja nepojasnjena, saj je kombinacija pridobitve ter učinkovite uporabe znanja in napak v merjenju (Crafts, 2002, str. 63–64). Nekaj virov rasti sicer identificiramo kot enkrat za vselej rajši kot možnost trajnega vpliva, kar se nanaša predvsem na prve tri komponente TFP-rasti. Tako npr. učinek dohitevanja izhaja iz zmanjševanja odklona v produktivnosti z vodilno državo, ki se bo nagibal k izčrpanju v zrelem gospodarstvu. Učinki zunanje menjave in strukturni učinki pa se nanašajo na izboljšano uporabo virov, povezanih z liberalizacijo trgov ter ustalitevijo nizko produktivnih sektorjev, kot npr. tradicionalni kmetijski, ki so tudi naravno omejeni v obsegu (Crafts, 2002, str. 65).

Razhajanja 80. in 90. letih so bila predvsem glede ekonomske in monetarne unije. Thatcherjeva je bila proti skoraj vsem evropskim pobudam, ki bi lahko vodile k federalizmu in politični uniji – tako je leta 1989 zavrnila ponudbo Evropske komisije za vstop v EMU. Leta 1979 se je ES pripravljala na vstop v evropski monetarni sistem (EMS), temelj za skupno valuto ter ekonomsko in monetarno unijo (EMU). Britanija je bila skeptična glede harmoniziranja valut, vendar, čeprav se ni strinjala z monetarnimi spremembami, je želela reakcije zaradi padajoče konkurenčnosti v ES. To je vodilo k želji Thatcherjeve po enotnem trgu brez carin, kar se uresniči s sprejetjem listine o enotnem trgu (SEA) leta 1987, vendar za razliko od preostalih Britanija ne podpiše listine o socialnih pravicah (Social Charter), ker je posegala v britansko politiko zmanjševanja moči sindikatom in že obstoječe socialne sporazume (European economic integration, 2005, str. 3–8). Major, čeprav tudi nasprotnik političnega federalizma, je želel, da bi Britanija igrala vidnejšo in ustvarjalnejšo vlogo v evropskih razpravah, zato ni želel biti izključen iz članstva za vedno. Leta 1990 je želel, čeprav neuspešno, spodbuditi Evropske države k sprejetju predloga finančnega ministrstva za trdno evropsko valuto (HECU), skozi katero bi evropske valute krožile med ES (Woodward, 2004, str. 197). Problem Britanije ostaja v njeni visoki odvisnosti od hrane, ki je bolj učinkovito proizvedena v državah zunaj skupnosti in se tako, zavezani skupni kmetijski politiki (CAP), ne morejo izogniti skupni carinski politiki do držav zunaj območja in se tako vrniti k politiki poceni uvozov (European economic integration, 2005, str. 308). Tudi leta 1991 je Major igral aktivno vlogo v maastrihtskih pogovorih, ki so privedli k oblikovanju EMU in je pri tem Britanija dobila možnost izstopa iz sistema, kar se je naslednje leto tudi zgodilo. Rezultat tržne deregulacije (vključujoč privatizacijo) je bil v obdobju 1980–1994 močno povezan z boljšo produktivnostjo, kar je Britaniji dalo prirast okoli 0,6 odstotnih točk letno, v TFP-rasti relativno nad povprečje EU (Crafts, 1998, str. 18).

5 Velika Britanija postane vzgled drugim državam: Tony Blair in laburistična stranka

V človeškem srcu se vedno skriva želja po nečem boljšem in uspešnejšem, zato ljudstvo kot celota, v ekonomskem okolju, za svoje delovanje želi imeti čim nižje stroške, zaposlitev in ugodno gospodarsko klimo. To se v Britaniji v zadnjem desetletju polno uresničuje (glej Tab. 38, na str. 30), povrh vsega pa je to obdobje, ki ga niso zaznamovali politični in ekonomski dogodki "stop-go". Da se bo Britanija lahko razvijala hitreje, nam je nakazal vzpon po recesiji v obdobju premierja Majorja, mirovali pa niso takrat niti laburisti, ki leta 1994 predstavijo novega predsednika in nov alternativni načrt za vodenje britanskega gospodarstva, leta 1997 pa ta načrt tudi dejansko vpeljejo v britansko ekonomsko-politično okolje ter ga razvijajo še danes.

Tabela 38: Stopnje inflacije (Π), nezaposlenosti (u) in gospodarske rasti (r) v % v obdobju 1998–2006

Obdobje	r	u	Π
1998–2000	3,4	6,0	2,6
2001–2003	2,2	5,0	2,1
2004–2006	2,4	4,8	2,6

Vir: Office of National Statistics, 2006 (triletna obdobja, merjena z aritmetično sredino).

Z ekonomskega vidika je obdobje po letu 1994 najbolj uspešno v povojnem obdobju. Gospodarstvo se je širilo zanesljivo, brez inflacijskih pritiskov in v relativno prijaznem ekonomskem okolju vse do leta 2001 ter v nasprotju s 70. leti je bilo gospodarstvo prosto večjih šokov na strani ponudbe. OECD-indeks prehrabnih izdelkov in surovih materialov je bil v letu 2000 nižji kot desetletje prej, cene nafte so pa so bile bolj nepredvidljive, saj je prihajalo do periodičnih špekulativnih pritiskov glede političnih situacij na Bližnjem vzhodu. Kljub temu pa so bile npr. realne cene nafte leta 2000 vseeno nižje kot v sredini 80. let in postajajo vse bolj odporne na šoke (Woodward, 2004, str. 196).⁶

5.1 Zlato obdobje razvoja Velike Britanije (1998–2006)

Politično okolje po letu 1997 je bilo močno naklonjeno laburistični stranki, vse do zadnjih volitev leta 2005, kar je vsekakor dobro vplivalo na potek vpeljave ekonomskih zamisli v vsakodnevno dogajanje na britanskem otočju. V želji po učinkovitejši finančni politiki stopijo korak dlje od predhodnikov in določijo neodvisnost centralne banke, s tem pa je bančni monetarni politični odbor (Monetary Policy Committee – MPC) postal odgovoren za monetarne politične odločitve (Budd, 1998, str. 1781).

Tabela 39: Predsednik vlade in vladajoča stranka v obdobju 1997–2006

Predsednik vlade (ministrski predsednik)	Čas predsedovanja	Vladajoča stranka
Tony Blair	maj. 1997–maj. 2005 – ?	laburistična

Vir: Woodward, 2004, str. 8.

Britansko gospodarstvo je bilo v obdobju 1998–2004 z vidika makroekonomskega delovanja ocenjeno kot najboljše na svetu ter je tudi v samem vrhu glede liberalne regulacije trga dela in

⁶Svetovno gospodarstvo je dozdevno postalo manj občutljivo na ceno naftnih gibanj. Po eni strani bi lahko dejali, da je to rezultat stremljenja politike po obnovljivih virih, veliko bolj verjetno pa je dejstvo, da so 90. leta izgubila veliko inflacijskih zagonov in odvisnost od Opecovih vrelcev je nižja kot dve desetletji prej.

proizvodov. Bolj povprečno pa je njeno strukturno delovanje – relativno slabša infrastruktura, produktivnost in R & R-intenzivnost – kar nam daje vedeti, da njen razvoj še zdaleč ni končan (Economic Survey of United Kingdom, 2005, str. 1).

5.1.1 Nov predsednik laburistične stranke Tony Blair in njeno lastno reformiranje (1994–1997)

Tony Blair je pred izvolitvijo leta 1997 držal številne opozicijske ekonomske portfelje, najbolj opazno glede zaposlenosti; odigral je vodilno vlogo pri moderniziranju laburistične stranke. V začetku 90. let je bilo njihovo glavno sporočilo, da je stara ekonomska filozofija laburistov, ki je temeljila na upravljanju povpraševanja, javnem lastništvu, visokih stopnjah javnih izdatkov in obdavčenja ter bližnjih povezavah s sindikati, zastarela in volilno nezanesljiva. Po izvolitvi je ena izmed glavnih nalog države postalo zagotavljanje učinkovitega tržnega sistema: Blairov vpliv sega na mikropodročja, kot npr. zdravstvo, izobraževanje in transport, glede makroekonomskih zadev pa ima prvo besedo finančni minister Gordon Brown. Prejšnje laburistične vlade so dovolile finančni politiki preveliko ekspanzivnost, kar je bilo po njihovem mnenju slabo za ugled finančne politike ter vzrok za periodične finančne krize, ki so jih doživljali (Woodward, 2004, str. 230).

V prvi polovici 90. let so imeli laburisti močne stike s Clintonovo skupino, na finančni strani pa je bil prisoten vpliv – Fridmanov monetarizem – in leta 2000 je Brown, čeprav kritičen do monetarnih ciljev, govoril z odobravanjem Friedmanove trditve, da ni dolgoročne izmenjave med inflacijo in nezaposlenostjo, kar je vlada vzela kot zagovor, zakaj naj bi bila finančna politika usmerjena k nizki inflaciji in finančni stabilnosti. Makropolitika je skrbela za kontrolo inflacije in mikropolitika za spodbujanje zaposlenosti ter dolgoročne rasti produktivnosti. Čeprav je bilo to področje primerljivo z Majorjevo vlado, so obstajale velike razlike. Glavna se je pojavila na ponudbeni strani, kjer so si novi laburisti prizadevali po aktivnih ukrepih blaginje za zvišanje ekonomske storilnosti. Ta razlika postane vidna še v 90. letih, ko je potekala široka evropska diskusija glede delovanja najboljše politike z vplivi globalizacije na nezaposlenost. Potekala je izbira med anglosaksonskem in evropskem pristopom. Prvi je temeljil na fleksibilnih delovnih trgih in omejenem sistemu družbene podpore, ki naj bi bil visoko učinkovit v kreaciji delovnih mest, čeprav ob mogočih stroških naraščajoče neenakosti. Drugi omenjeni pa je, nasprotno, kazal potrebo po kreaciji visokokvalificiranih delovnih mest skozi relativno radodarne sheme blaginje in politiko varovanja zaposlenosti. Blairov krog se obrne k "tretji poti", kjer naj bi selektivni ukrepi blaginje vodili k povečanju trga dela fleksibilnosti (Woodward, 2004, str. 201).

Najbolj očiten razvoj dekad 90. let pa lahko pripišemo povečanemu vplivu centralne banke v monetarnem upravljanju. Pomembna sprememba se je sicer zgodila že leta 1992, ko je bilo ciljanje inflacije vpeljana, vendar pa so monetarne politične odločitve ostale v domeni finančnega ministrstva. Spremembe se nadaljujejo v obdobju 1997/1998, ko odločitve glede obrestnih mer postanejo področje monetarnega političnega odbora – MPC, ustanovljenega s strani centralne banke (Budd, 1998, str. 1.781).

5.1.2 Reforme so z izvolitvijo laburistov vpeljane v gospodarstvo (1997–2001)

Majorjeva vlada je pustila velika pooblastila finančnemu ministru; tako je obstajalo preveliko nesoglasje med njim in guvernerjem banke, zato ob izvolitvi Bairove vlade leta 1997 vpeljejo spremembe v monetarnem okviru. S poznavanjem značilnosti laburističnih poskusov v sredini 60. in 70. let je bil na prvem mestu načrt, da mora nova vlada poskrbeti za verodostojnost na finančnih trgih. Začetna želja po neodvisnosti centralne banke je temeljila na okrepljenem vplivu guvernerja na odločitve o obrestnih merah znotraj sistema na mesečnih srečanjih. To se je uresničilo leta 1998 z zakonom o centralni banki (Bank of England Act), katerega glavna značilnost se je kazala v dejstvu, da odločitve o obrestnih merah preidejo pod odgovornost bankinega monetarnega političnega odbora (MPC), ki je sestavljen iz članov banke (več kot pol), ki imajo odgovornost za analiziranje monetarne politike, njeno učinkovitost ter delovanje, in sodelavcev finančnega ministra, predvsem na področju denarja in makroekonomije (Budd, 1998, str. 1783–1784).

Odstop odločitev glede obrestnih mer, k drugače neobveznemu bančnemu monetarnemu političnemu odboru (MPC), je prineslo določene verodostojne prednosti. *Prvič*, če bi se inflacija oddaljila od cilja za več kot eno odstotno točko, ne glede na smer, potem bi guverner napisal odprto pismo finančnemu ministru, mu navedel, katere poteze bi naredil in kako hitro naj bi se inflacija vrnila na ciljno raven. *Drugič*, monetarni politični odbor je odgovoren parlamentu. *In zadnjič*, monetarni politični odbor je odgovoren tudi bankinemu zboru direktorjev (Court of Directors), ki je sestavljen za preiskovanje nujno potrebnih informacij za zanesljivo izpeljavo sprememb. Videti je bilo, da je ustrezno okrepil transparentnost in verodostojnost monetarne politike (Budd, 1998, 1.783). Čeprav so obstajala obdobja popolne stabilnosti po ustanovitvi monetarnega političnega odbora (po letu 1998), so se obrestne mere spreminjale precej pogosto. Na začetku je bila smer obrestnih mer usmerjena navzgor (do 8,5 %), v veliki meri zaradi popravka prekomerne rasti povpraševanja ter predvsem v obdobju 1998/1999, kot odgovor na finančne nestabilnosti v Aziji in nevarnosti svetovnega upada moči držav. Med letom 1999 so bile ponovno dvignjene (5 % → 6 %), in sicer zaradi deprecijacije funta in posledično nevarnostjo dviga inflacije, leta 2000 pa so bile zadržane relativno nizko (5,4 %) in tako naprej vse do danes pod mejo 5 % (Statistical, 2004, str. 209). Po letu 1996 se za inflacijske cilje začne uporabljati že omenjena mera CPI z zeleno ciljno vrednostjo 2 % ter dovoljenim nihanjem ± 1 % (FAQs: the UK target measure of inflation, 2006).⁷

Kakšna je končna uspešnost novega okvira? Finančno ministrstvo je navdušeno, saj je po ustanovitvi bankinega monetarnega političnega odbora (MPC) prišlo do hkratne nizke ter stabilne inflacije in navkljub ugodnemu ekonomskemu okolju ima monetarni politični odbor prav gotovo velik del zasluga za to. Ob tem pa se je prav tako stabilizirala rast proizvoda. Preiskovalni odbor finančnega ministrstva (Treasury Select Committee) je nadalje povzemal, da zdaj dobro poznajo inflacijska pričakovanja, ki podajajo verodostojnost politike in stabilizirajo

⁷Ker se za mero RPI uporablja aritmetična sredina, izkazuje višjo vrednost inflacije relativno glede na CPI, ki je merjen z geometrično, delno pa tudi zaradi izključitve večine stanovanjskih stroškov v CPI (od tod tudi prehod z 2,5 % na 2,0 %). Britanski statistični urad (Office of National Statistics) uporablja tudi mero RPIX, vendar pa le-ta izključuje hipotekarna obrestna plačila (angl. mortgage interest payments) (Measuring inflation, 2006).

gospodarstvo, kar npr. potrjuje preprečena recesija leta 1998. Leta 2001 k temu dodajo še dvig zaposlenosti. Woodward (2004, str. 215) pa ob tem svari, da je še prezgodaj govoriti o odkritju svetega grala finančnega ekonomskega upravljanja, predvsem na račun prijaznega ekonomskega okolje, je pa rezultat vsekakor spodbujajoč.

Laburisti gredo korak naprej od Majorjeve vlade tudi pri reševanju zmanjševanja ravni primanjkljaja in pri reformah javnih financ. Poenoten proračun je bil izvrševan odprto, z večjo transparentnostjo, in njegov proces je razdeljen na dve fazi. Jeseni minister objavi predhodno proračunsko poročilo, t. i. "uvodni proračun (angl. green budget)", ki vključuje načrt javnih izdatkov v povezavi z napovedmi javnih financ, in začrta možnosti glede obdavčevanja. Zavezani k fiskalni politiki leta 1998 izdajo še kodeks fiskalne politike (Code for Fiscal Policy), ki temelji na dveh pravilih: *zlato pravilo* – na poti skozi cikel kot celoto si vlada lahko sposodi denar le za investiranje, ne pa za tekočo porabo. Tako lahko v obdobju padanja vlada dovoli avtomatične stabilizatorje delovati in nekaj diskrecijskih prilagoditev, toda vsako sposojanje mora biti nato povrnjeno med fazo obračanja navzgor in *vzdržno investicijsko pravilo* – na poti skozi cikel je javnosektorski neto dolg fiksiran pri "težko premakljivem in preudarnem nivoju", ki je npr. od leta 1999 naprej pod 40 % (Woodward, 2004, str. 217). Namen Tab. 40, na str. 33, je prikazati vzdržni položaj javnih financ, ki ga Evropska unija predpisuje za dobro delovanje skupnosti (Britanija k temu ni pravno zavezana, naj pa bi upoštevala zastavljene smernice). Javnofinančni primanjkljaj naj tako ne bi presegal 3 % BDP, razen če je to razmerje znatno in neprestano upada ter dosega raven blizu referenčne vrednosti ali pa je prekoračitev referenčne vrednosti samo izjemna in začasna ter razmerje ostaja blizu referenčne vrednosti. Britanija je te vrednosti izpolnjevala vse do leta 2005, ko ga je rahlo presegla, še zdaleč pa ni edina, npr. Nemčija (Economic trends Annual Supplement, 2006). Javni dolg po drugi strani ne sme presegati 60 % BDP, razen če se to razmerje zadostno zmanjšuje in z zadovoljivo hitrostjo dosega referenčno vrednost. To Britaniji ne predstavlja problema, saj je, kot smo omenili, že od leta 1999 javnosektorski neto dolg fiksiran pri meji 40 %.

Tabela 40: Javnofinančni primanjkljaj oziroma presežek in javni dolg Britanije: 1998–2005

Zahteva EU	Javnofinančni primanjkljaj oziroma presežek	
	-3 % BDP (spodnja meja)	Javni dolg 60 % BDP (zgornja meja)
1998–1999	0,7	46,8
2000–2001	2,0	39,9
2002–2003	-1,8	37,9
2004–2005	-3,6	36,8

Vir: Economic trends Annual Supplement, 2006.

Čeprav so ta pravila za proračun pustila vladi ugodno fiskalno širino, je bila v prvih dveh letih po izvolitvi fiskalna politika precej tesna, kar je imelo za posledico, skupaj z nadaljevanjem okrevanja, napredke na trgih in v položaju javnih financ (iz neto sposojanja se preselijo v neto posojanje). Nadaljevali so uporabo fiskalne politike kot ponudbenega orodja z nadaljnjim prelaganjem bremen obdavčevanja od direktnih k indirektnim davčnim virom. Nadalje so, kot v 80. letih, uporabili fiskalne spodbude kot orodje industrijske politike, saj se je vlada tako izognila uporabi subvencij "za iskanje zmagovalcev". Sicer je še vedno obstajala podpora problematičnim industrijam, predvsem rudarstvu in letalstvu, vendar pa je zdaj ta trend usmerjen k čim

manjši pomoči, predvsem zaradi zahtev EU. Namesto tega izdatke rajši uporabijo za zagotavljanje informacijskih storitev in za spodbuditev višje stopnje investiranja, R & R ter rast malih in srednjih podjetij. Z bolj liberalnim pristopom k ponudbenim tehnikam se je pričakovalo sprejetje bolj učinkovite konkurenčne politike. Tako je bila glavna zakonodajna pobuda sprejeta leta 1998 z zakonom o konkurenčnosti (Competition Act), ki pa je dejansko prešel v veljavo šele leta 2000. V letu 2001 Blairova vlada predstavi aktivno konkurenčno politiko kot potencialni ukrep za zoženje produktivnostnega razkoraka med Britanijo in drugimi člani G-7 (Woodward, 2004, str. 218).

Tudi privatizacija dobi novo obliko s skupnimi javno-zasebnimi shemami (angl. joint public-private schemes), katerih začetek sega v leto 1992 z javnofinančno pobudo (Private Finance Initiative), katere cilj je bilo financiranje in uravnavanje javnosektorskega investiranja skozi zasebni sektor. Za razliko od Majorja je to bilo uporabljeno bolj učinkovito kot del pristopa javno-zasebnega partnerstva za zagotavljanje javnih storitev (Lecture by Chancellor of the Exchequer, 2000). Nadaljnja razlika je opazna na trgu dela. Obstajala je težnja Majorja k sprejetju vsake mere, ki bi znižala stroške dela in povečala fleksibilnost trga dela, Blair pa je bil po drugi strani bolj zavezan k zmanjševanju neenakosti. Te razlike so vidne v evropski listini o socialnih pravicah (European Social Charter), ki je premier Major ni hotel podpisati v obdobju maastrihtskih pogajanj na temelju, da bi lahko nasprotoval številnim domačim reformam in bi lahko povzročila dvig nezaposlenosti. Blairova vlada se je odločila za bolj "evropsko pot", čeprav jo to ni odvrnilo od periodičnih graj evropskih partnerjev glede potreb po fleksibilnem trgu dela (European economic integration, 2005, str. 203–204). Blair je bil nadalje prepričan, da so bili sindikati volilne obveznosti med 70. in 80. leti in da ne bo dopustil nove agende. Kot predhodnik je bil privržen k minimumu sindikalnih in zaposlitvenih pravic delavcev, kot rezultat pa je bil leta 1999 sprejet zakon o zaposlitvenih razmerah (Employment Relations Act), ki je bil bolj prizanesljiv do sindikatov kot predhoden, saj jim potrdi pravico do indentificiranja nestrinjanj in pravico do pritožbe ob odpuščenosti (Woodward, 2004, str. 219).

Tabela 41: Razvitost gospodarstev, merjena z bruto nacionalnim dohodkom (BND) na osebo v obdobju 1960–2005

Kazalec Leto	BND na osebo (EUR)			
	VB	Nemčija	Francija	ZDA
1995	14,967	23,022	19,994	21,036
2000	26,602	24,699	23,435	37,405
2005	30,836	27,202	27,282	33,567

Vir: Statistical Annex of European Economy, 2004, str. 30–46.

V 20. stoletju stopi v ospredje znanstvenotehnološka oziroma informacijska revolucija (Senjur, 2002, str. 323). Z njeno široko uporabo, zasebno kot javno, predvsem po letu 1990, pa se skupaj z drugimi okoliščinami (npr. dobro makroekonomsko in strukturno delovanje) blaginja držav, predvsem Britanije in ZDA, močno poveča (glej Tab. 41, na str. 34). Tehnologija s seboj prinaša ogromne ekonomije obsega v ponudbi storitev in transferju tehnologije, fleksibilen produkcijski proces, povečanje človekove zmogljivosti – npr. predvidena življenjska doba v Britaniji ob rojstvu: 1870: 41 let, 1950: 69 let, 1998: 77 let (Crafts, 2002, str. 51) ter novi materiali, ki usmerjajo pozornost v novo industrijo in procese (Senjur, 2002, str. 324).

Po recesiji 1990–1992 se je Britanija soočala z ugodno inflacijo, nizko nezaposlenostjo in visoko vključenostjo v delo ter s hitro gospodarsko rastjo. Do leta 1995 je bila rast produktivnosti izjemno hitra, po tem letu pa je bila do leta 2000 upočasnjena in popolnoma deklasirana s strani ZDA, v veliki meri zaradi zaostajanja v informacijski in komunikacijski tehnologiji (angl. information and communication technology – ICT) ter njeni eksploziji investiranja v 90. letih (Oulton, 2005, str. 183). V zadnjih treh desetletjih so v Britaniji kapitalske storitve (angl. capital services) ICTja naraščale na uro s kar 22 % letno, medtem ko so druge storitve naraščale le s 3,3 % letno. Zanimivo je tudi, da so kapitalske storitve ICT naraščale v 70. letih hitreje kot v 90., vendar je bil njihov skupni učinek zelo majhen, zaradi majhne zastopanosti ICT-kapitala v dohodku (kot % BDP), ki je znašal 2 %, po letu 1990 pa se dvigne nad 5 %. Ta delež je zdaj podoben ZDA, vendar pa je delež ICT-kapitala na osebo še vedno izrazito manjši v Britaniji. ICT-kapital je v obdobju 1970–1979 predstavljal v tržnem sektorju (angl. market sector) 13 %, 26 % v obdobju 1979–1990 in 28 % v obdobju 1990–2000 in 47 % v obdobju 1995–2000 (Oulton, 2005, str. 183).

Verjetno največja razlika med zadnjima dvema strankama se nanaša na minimalno plačo. Laburisti, ki sprejemajo minimalno plačo kot del njene politike za zmanjševanje neenakosti, so ukrepali zelo previdno. Blaginja se je v zadnjih osmih letih izjemno povečala (glej Tab. 41, na str. 33), na to pa je imelo velik vpliv prav povečanje minimalne plače s 3 £60 na 5£80, se pravi za skoraj 75 % (Polet, 2006, str. 15). Tako so leta 1997 ustanovili komisijo za minimalne plače (Low Pay Commission), katere prvo delo je bilo narediti poročilo o starostni diferenciaciji glede minimalnih plač s pozornostjo na odnos do verjetnih vplivov na zaposlenost in konkurenčnost (Metcalf, 1999, str. 55). Obstajala je tudi potreba po reformiranju sistema ugodnosti za čas nezaposlenosti, saj sta do začetka 90. let njena radodarnost in oblika igrali pomembno negativno vlogo vplivanja na iskanje dela in raven nezaposlenosti (Nickel, 1997, str. 67).

Tabela 42: Zasebna poraba kot komponenta rasti BDP in indeks profitabilnosti kot determinanta investiranja

Država	Zasebna poraba			Indeks profitabilnosti (1951–1973 = 100)		
	1991–1995	1996–2000	2001–2005	1991–1995	1996–2000	2001–2005
ZDA	2,6	4,4	2,9	111,3	124,7	127,2
VB	1,3	4,0	2,8	104,2	135,6	138,1
Francija	0,7	2,1	2,0	106,7	121,4	122,0
Nemčija	1,9	1,8	0,4	82,3	89,2	97,4

Vir: Statistical Annex of European Economy, 2004, str. 185–215.

Ekstenzivna naklonjenost ugodnostim je bila povezana z dolgo trajajočo nezaposlenostjo, zato jo je že leta 1995 premier Major omejil na šest mesecev. Blairova vlada je reformiranje zastavila s projektom socialnega skrbstva (Welfare to Work) leta 1998 s ciljem vplivanja na mlajše delavce, pozneje pa še z razširitvijo na druge skupine. Vsak je bil soočen s štirimi možnostmi: delo z delodajalcem, okoliško vojaško služenje, delo pri prostovoljni organizaciji in ali redno izobraževanje oziroma usposabljanje. S številnimi ugodnostmi podprta nezaposlenost ni bila več možnost. Britanski trg dela je tako postal bistveno fleksibilnejši. Politike ponudbene strani so bile večinoma usmerjene na trg, finančni politiki pa je bila prioriteta kontrola inflacije (Bischof, 2004, str. 16–18).

Makroekonomsko delovanje pa uresniči dolgo pričakovano željo, ki jo je zajel Gordon Brown z besedami: "Narediti konec vzponom in padcem.". To potrjujeta stabilna rast proizvodnje in okrevanje od leta 1993 do novega tisočletja, česar niso zmotili niti ponovljeni inflacijski pritiski niti gospodarska kriza v vzhodni Aziji leta 1998, ter nadaljnja zmerna rast vse do danes (glej Tab. 38, na str. 30) ob nedvomno usklajeni in kredibilni ekonomski politiki. Inflacija je prav tako potekala brez posebnih odstotnih sprememb, njeno povprečje v obdobju 1997–2006 je bilo eno izmed najmanjših in je znašalo 2,5 % letno. Gotovo je vladi največjo priljubljenost prinesla zmanjšana nezaposlenost s 7,2 % v letu 1997 na stopnjo okoli 5 % letno vse od leta 2001 naprej (glej Tab. 1, na str. 2). Tako je bila nezaposlenost v novem laburističnem obdobju najnižja leta 2005, na letni ravni je znašala 4,7 %, zgodovinsko gledano, pa je bila nižja letna stopnja od te že davnega leta 1975 (Woodward, 2004, str. 223).

Enako uspešno je bilo tudi obnašanje odnosa med rastjo plač in nezaposlenostjo. Tako je npr. padec nezaposlenosti sovpadal zelo malo, če sploh, s porastom ravni rasti plač, vendar je po drugi strani naravna stopnja nezaposlenosti padala, kar se ujema s pogledom, da so bile reforme trga dela v 80. in 90. letih učinkovite (Bischof, 2004, str. 14). Verjetno najslabše v zadnjem obdobju se je Britanija odrezala v rasti produktivnosti, saj je naredila le majhen korak naprej v zmanjševanju ravni produktivnostnega razkoraka z drugimi večjimi OECD-državami. To odseva dvoje, ali da so ponudbene politike v zadnjih 20 letih manj učinkovito pospeševale rast ali pa kažejo na padec priložnosti za dohitevanje, hkrati pa je bila ob hitri rasti 90. let neizogibna posledica povečanja večjega števila nizkoproduktivnih delavcev (Crafts, 2000).

5.1.3 Novo tisočletje, nove spremembe in novi izzivi (2001–2006⁺)

V prejšnjem poglavju smo spoznali delovanje Blairove vlade in nekaterih državnih ustanov, predvsem teoretično, in si ogledali podobnosti, razlikovanja in nadgradnje Majorjeve ekonomske politike. Zdaj pa si bomo ogledali še empirični pogled ekonomskega okolja s čim bolj svežimi podatki, da bi relativna primerjava Britanije z relevantnimi državami po svetu dala čim boljši odgovor, kakšna je njena relativna primerljivost in kje se skrivajo novi izzivi. Tab. 43, na str. 36 nam podaja relativno primerjavo glede globalnega portfelja vlaganj v vrednostne papirje, katerih je bilo npr. v letu 2003 skupaj za približno 19 tisoč milijard \$. V Britaniji, ZDA, Franciji in Nemčiji je bilo v tem letu opravljenih oziroma sprejetih skoraj polovico vseh vlaganj, od tega največ ZDA, na drugo mesto pa se že uvršča Britanija (The EU Economy, 2005, str. 25).

Tabela 43: Rangiranje gospodarstev glede imetnikov in izdajateljev vrednostnih papirjev portfelja vlaganj (angl. holders and issuers of portfolio investment) (mlrd. \$), konec leta 2003

	Investiranje iz ⁸	1	2	4	6	
Investiranje v		ZDA	VB	Francija	Nemčija	∑ investiranje
1	ZDA	-	432	152	133	4126
2	VB	663	-	126	77	1822
3	Nemčija	187	119	187	-	1814
4	Francija	183	124	-	122	1294
	∑ investiranje	3134	1730	1367	1205	18978

Vir: The EU Economy – 2005 review, Commission of the European communities, 2005, str. 25.

⁸Vmesno rangiranje pri investiranju iz držav: 3 – Japonska in 5 – Luksemburg.

Zdaj lahko veliko bolje razumemo kritike celinske Evrope glede Britanskega "prevelikega simpatiziranja" z ZDA, saj je med njima opravljen velik del portfeljskega vlaganja, tako npr. ZDA skoraj dvakrat več investirajo v Britanijo kot skupaj v Nemčijo in Francijo ter obratno Britanija dvakrat več investira v ZDA kot v Francijo in Nemčijo skupaj (glej Tab. 43, na str. 36). Po eni strani je to razumljivo zaradi podobnosti in sodelovanja med narodoma, po drugi pa zaradi moči njunih kapitalskih trgov. Tu je potrebno iskati koristi za celotno Evropo in se ne bati, da bi Evropska unija ostala brez zaveznitva Velike Britanije (Dnevnik, 2006, str. 6).

Tehnološki napredek je v novodobnem gospodarstvu eden ključnih elementov napredka in ohranjanja konkurenčnosti. Za takšen napredek pa so pomembni tako vložki – izdatki za izobraževanje, investicije in R & R – kot dejavniki, povezani z inovacijami in s podjetništvom, ter prenos tehnologije in asimilacija inovacij (Senjur, 2002, str. 344).

Izdatki, namenjeni izobraževanju, nam do določene mere govorijo o uspešnosti razvoja in vključevanja delovne sile v ekonomsko okolje. Za Britanijo smo razlike o akademskem in nižjem šolstvu že omenili. Sorazmerno lahko zdaj ugotovimo, da višji, kot so izdatki, namenjeni izobraževanju (merjeno s paritetnimi vrednostmi), višji je bruto družbeni produkt na osebo in bolj stabilna je država (glej Tab. 2, na str. 2 in Tab. 44, na str. 37). Tako npr. ZDA, Švica in Norveška namenijo relativno največ izdatkov, namenjenih izobraževanju; njihov BNP na osebo je med najvišjimi, vendar pa tudi Britanija, kljub manjšemu vlaganju, dosega dobre primerjalne uspehe, predvsem zaradi dobro razvite terciarne ravni in zaradi učinkovitih povezav, izmenjav informacij ter izobraženih med državo, podjetji in šolami (OECD Factbook, 2005).

Tabela 44: Izdatki, namenjeni izobraževanju po ravneh (paritetna vrednost, merjena v \$ iz leta 2001): 1995 in 2001

Država	Osnovna in srednja šola (1995)	Fakulteta (1995)	Osnovna in srednja šola (2001)	Fakulteta (2001)
ZDA	7,034	20,207	8,144	22,234
Švica	8,844	15,802	8,844	20,230
Danska	6,515	11,499	7,865	14,280
Norveška	8,425	14,087	8,109	13,189
Nizozemska	4,548	12,311	5,654	12,974
Japonska	5,134	9,691	6,179	11,164
Finska	5,238	10,900	5,733	10,981
Nemčija	5,820	9,698	6,055	10,504
VB	4,941	10,981	5,324	10,753
Italija	6,577	5,621	7,714	8,347
Francija	5,938	7,801	6,783	8,837
Španija	3,775	5,624	4,870	7,455

Vir: Expenditure on education, OECD Factbook, 2005.

Nadalje tudi velikost izdatkov za R & R kaže na dolgoročno usmerjenost države, ob tem pa je izredno pomembna nacionalna tehnološka sposobnost, saj tehnološki napredek ni samo rezultat izdatkov za R & R, temveč je odvisen od organizacijskih, institucionalnih in podjetniških vidikov (Senjur, 2002, str. 346).

Tabela 45: Bruto domači izdatki za raziskave in razvoj (kot % BDP): 2002

Država	% DBP	Država	% DBP	Država	% DBP	Država	% DBP
Slovaška	0,65	Norveška	1,62	Belgija	1,96	ZDA	2,82
Poljska	0,67	Kanada	1,85	Danska	2,19	J. Koreja	2,96
Španija	0,96	VB	1,90	Francija	2,20	Japonska	3,09
N. Zelandija	1,03	EU15	1,93	OECD	2,33	Finska	3,40
Italija	1,07	Avstrija	1,94	Nemčija	2,50	Švedska	4,27
Irška	1,17	Nizozemska	1,94	Švica	2,63		

Vir: Expenditure on R&D, OECD Factbook, 2005.

Tab. 45 nam na str. 37 potrjuje, da največ vlagajo države, ki so predvsem informacijsko-tehnološko usmerjene, kjer je konkurenca izjemno močna in so zato neprestana visoka vlaganja nujna. Velika Britanija je nekje v povprečju Evropske unije, vendar za državami, ki informacijsko-tehnološki tempo narekujejo, zaostaja, njen output pa je temu primerljiv (glej Tab. 2, na str. 2). Stabilnost in elastičnost britanskega gospodarstva sta v začetku tretjega tisočletja najbolj razveseljivi, prav tako sta trga dela in proizvodov med najbolj fleksibilnimi med državami OECD, vendar pa nam strukturno delovanje gospodarstva nakazuje, da je prihodnost lahko še boljša (glej Tab. 46, na str. 38). Prihodnost je tako lahko optimistična, dokler se zavedamo svojih prednosti, ki jih lahko izkoristimo, in pomanjkljivosti, da jih lahko odpravimo.

Tabela 46: Mednarodno rangiranje Britanije glede makroekonomskega in strukturnega delovanja gospodarstev

Kategorija primerjave	Obdobje primerjave	Rangiranje britanskega gospodarstva	
		Države G-7	OECD države
Makroekonomsko delovanje gospodarstev			
Najmanjša absolutna proizvodnja vrzel	1998-2004	1. (najbolje)	1. (najbolje)
Najmanjša sprememba gibanja CPI	1998-2004	1.	1.
Strukturno delovanje gospodarstev			
Liberalna regulacija trga dela in proizvodov	2003	1.	2.
Bruto nacionalni dohodek na osebo	2003	3.	14.
Produktivnost na uro	2003	5.	15.
% polnoletnih z več kot nižjo usposobljenostjo	2003	5.	17.
R & R-intenzivnost	2000-2003	6.	14.
Infrastruktura	2004	6. (slabo)	17. (povprečno)

Vir: Economic Survey of United Kingdom 2005, OECD Policy Brief, 2005, str. 1.

BND na osebo se je v zadnjih desetih letih res več kot podvojil (glej Tab. 2, na str. 2), še vedno pa ostajajo relativna zaostajanja in naj bi tako Britanija v prihodnosti svoje napore namenila predvsem (Economic Survey of United Kingdom, 2005, str. 2): *prvič*, dvigu skupne ravni usposobljenosti delovne sile (učinkovita politika bo gospodarstvu pomagala absorbirati inovacije in usposobiti delovni proces, ki bo lahko vpeljal prednost novih tehnologij in dvignil produktivnost); *drugič*, odvrnitvi od očitne drugorazredne inovacijske neuspešnosti, *tretjič*, izboljšanju transportne infrastrukture in *zadnjič* zagotovitvi učinkovito porabo javnega denarja za zadrževanje davčnih bremen (nadaljnja vprašanja pokojninskih reform ostajajo odprta, vendar s stopnjujočimi se stroški).

5.1.4 Vodenje Evropske unije

Integracijski proces, kot cilj oblikovanja ekonomske zveze, se je razvijal postopoma, od proste trgovinske cone, carinske unije – enotna carinska tarifa do nečlanic, skupnega trga – prosta gibljivost faktorjev, ekonomske zveze – makroekonomska politična koordinacija in nazadnje do ekonomske in monetarne unije – enotna valuta, centralna banka in poenotena ekonomska politika (European economic integration, 2005, str. 2–8).

Ekonomsko zблиževanje je to zaokroženo podobo že skoraj dobilo, prav Velika Britanija pa od nje odstopa. *Prvič*, evropska centralna banka (ECB) zaradi cenovne stabilnosti pogojuje, da mora biti inflacija držav, ki so v monetarni uniji, manj kot 2-%, v Britaniji pa se, ker ni njena članica, lahko giblje okoli numerične vrednosti 2 %, z dovoljenim nihanjem ± 1 %, glede na simetričen cilj in možnost ekspanzije. V Britaniji je v zadnjih letih njena vrednost pod povprečjem Unije, v februarju 2006 je tako indeks cen življenjskih potrebščin (CPI) znašal 2,0 %, v EU 25 pa 2,2 % (FAQs: the UK target measure of inflation, 2006). *Drugič*, fiskalna politika v EU je omejena z maastrichtsko pogodbo, ki se sicer lahko uporablja na nacionalni ravni, vendar omejeno. Glavni pakt stabilnosti in rasti predstavljajo: javni dolg, proračunski primanjkljaj in izravnani proračun, h kateremu Britanija ni pravno zavezana, naj pa bi upoštevala njene meje. In *tretjič*, politika Evropske unije vodi restriktivno denarno politiko, kar pomeni, da monetarna unija s svojo valuto evro ne more voditi ekspanzivne politike in se zato te države ne morejo braniti proti šokom z denarno politiko. Njihov ključ je nevtralnost in neodvisnost centralnih bank, kar pa ne more imeti realnega vpliva na gospodarstvo. Kot vemo, ima Britanija še vedno svojo valuto funt in ima možnost voditi denarno politiko v skladu z nacionalnim pravom in ji tako dobro uspeva zagotavljati primarna cilja, stabilnost cen in gospodarsko rast (Economic trends Annual Supplement, 2006).

Ne smemo reči, da je britanski gospodarski model nad skupnim evropskim, ker Britanija v zadnjem desetletju dosega ekonomske in politične uspehe, saj je vsaka država posebej unikat – ekonomski in politični, ter je zato absorpcijska sposobnost povezav različna. Zato luksemburški premier Juncker opozarja, da "EU bi preživel tudi brez Velike Britanije". Drugačnega mnenja pa je glede drugih, bolj enotnih držav in tako s strahom poudarja: "Če se Nemčija in Francija ne premikata v isto smer, se bo evropski motor pokvaril" (Dnevnik, 2006, str. 6). Vendar ob tem samo dejstvo, da Britanijo omenja, nakazuje, kako močan je njen vpliv. Britaniji je pozni vstop v ES povzročil prilagoditvene probleme vključitve, tako psihološke kot politične, v Unijo, ki jo niso sami ustvarili. Kljub zadržanosti do socialnega sporazuma in monetarne unije kaže Britanija zanimanje za bližje sodelovanje, predvsem glede enotne valute (European economic integration, 2005, str. 121–122).

6 Sklep

Velika Britanija se je v zadnjih šestdesetih letih neizogibno soočala s padci in z vzponi na domačih tleh ter po svetu. Vedno znova se je srečevala z okoliščinami, ki so ji bile dane in ustvarjene s tradicijo, politiki pa so se ob tem trudili, da se s slabostmi ne bi srečevala čelno, temveč da bi se iz njih kar se da največ naučili, da bi gospodarskemu razvoju in blaginji odprli široko pot.

Povojno obdobje je minilo le relativno uspešno, predvsem po zaslugi umirjenega ekonomskega okolja in prvih skupnih povezovanj. Vlade so se posluževale predvsem keynezianskih inštrumentov, ki temeljijo na upravljanju povpraševanja. V obdobju 1945–1979 je ekonomska politika zavezana k nezaposlenosti in dobrim odnosom s sindikati. Vendar kljub vsemu trudu vse do Thatcherjeve državljanji živijo z nezadovoljstvom, relativno zaostajanje v primerjavi z drugimi državami pa se še pogloblja – tako glede osebnega dohodka kot produktivnosti (*glej str. 4–16*).

Z izvolitvijo prve premierke je ljudstvo po dolgem času začelo verjeti v boljšo prihodnost, nemirno ekonomsko svetovno okolje pa je vlado sililo v sprejetje novih ukrepov. Primarni cilj ekonomske politike se odmakne k inflaciji in bolj zavzeti monetarni politiki, ki obrodita sadove po letu 1992 z vpeljavo ciljanja inflacije. Liberalizem in želja po čim manjšem poseganju države na trg dobita svojo veljavo tako v VB kot po svetu. Ne gre pa zanemariti niti dejstva, da se Britanija vključi v evropsko integracijo. Temelji rasti so bili kruto, a dobro vzpostavljeni (*glej str. 16–28*).

Britanija je z izvolitvijo Blaira še naprej oddaljena od skupne monetarne politike in socialnega sporazuma, ekonomsko okolje pa ji daje potrebno samozavest za nov pogon. Bolnik EU v drugi polovici 20. stoletja je le še spomin, saj njena ekonomska politika uspešno dozori do leta 1998. Po tem obdobju pa vse bolj postaja vzgled razvijajočim se državam, predvsem s svojim stabilnim makroekonomskim položajem in z enim izmed najbolj fleksibilnih trgov dela ter proizvodov na svetu. Še vedno pa ostajajo strukturne težave in s tem možnosti nove rasti (*glej str. 28–38*).

Blaginja naj bi bila najvišji cilj politike, če hoče biti koristna državljanom in v prvi dekadi 21. stoletja lahko mirne vesti rečemo, da britansko prihodnost poganja ugoden veter, po dobro načrtani poti naprej.

Literatura

1. Abramovitz M.: Catching-up, forging ahead and falling behind. *Journal of Economic History*, Baltimore, 46(1986), 2, str. 385–406.
2. Beckerman Wilfred, Jenkinson Tom: What stopped the inflation – unemployment or commodity prices?. *Economic Journal*, Cambridge, 96 (1986), 381, str. 39–54.
3. Bischof Dunja-Marija: Unemployment in Great Britain and the local impact of New Deal for Young People (NDYP) on youth unemployment in Glasgow. Centre for British Studies. Berlin : Humboldt Universität zu Berlin, 2004. 62 str.
4. Booth Alan, Coats A.W.: The market for economists in Britain, 1945-1979: a preliminary survey. *Economic Journal*, Cambridge, 88 (1978), 351, str. 436–454.
5. Broadberry Stephen: Britain's productivity performance in international perspective, 1870-1990: a sectoral analysis. Barrell R., Mason G., O'Mahony M., eds., *Productivity, innovation and economic performance*. Cambridge : Cambridge University Press, 2000, str. 38–57.
6. Budd Alan: The role and operations of the Bank of England Monetary Policy Committee. *Economic Journal*, Cambridge, 108 (1998), 451, str. 1.783–1.794.
7. Crafts N. F. R.: The British Economy: Missing Out or Catching Up?. Bernard J. Foley, ed., *European Economies since the Second World War*. London : Macmillan Press Ltd, 1998, str. 1–25.
8. Eichengreen Barry, Uzan Marc: The Marshall Plan: economic effects and implications for Eastern Europe and the former USSR. *Economic Policy*, Cambridge, 7 (1992), 1, str. 14–75.
9. Howson Susan: The origins of cheaper money, 1945–1947. *Economic History Review*, Cambridge, 40 (1987), 3, str. 433–452.
10. Jackman Richard, Pissarides Christopher, Savouri Savvas: Labour market policies and unemployment in the OECD. *Economic Policy*, Cambridge, 5 (1990), 2, str. 449–490.
11. Jewel R. Bruce: The UK economy and Europe. London : Pitman Publishing, 1993. 339 str.
12. Kennedy M. C.: The UK economy as a whole. Artis M. J., ed., *The UK Economy*. 13th Edition. Avon : The Bath Press, 1992, str. 1–71.
13. Laidler David: Monetarism: an interpretation and an assessment. *Economic Journal*, Cambridge, 91 (1981), 91, str. 1–28.
14. Masson P.R.: Gaining and losing ERM credibility: the case of the United Kingdom. *Economic Journal*, Cambridge, 105 (1995), 430, str. 571–582.
15. Matthews Kent, Minford Patrick: Mrs Thatcher's economic policies, 1979–1987. *Economic Policy*, Cambridge, 2 (1987), 2, str. 57–102.
16. Metcalf David: The Low Pay Commission and the national minimum wage. *Economic Journal*, Cambridge, 109 (1999), 453, str. 46–66.
17. Millward Robert: The 1940s nationalisations in Britain: means to an end or the means of production?. *Economic History Review*, Cambridge, 50 (1997), 2, str. 209–234.
18. Moore Barry, Rhodes John: Evaluating the effects of British regional economic policy. *Economic Journal*, Cambridge, 83 (1973), 329, str. 87–110.
19. Nickel Stephen: Unemployment and labour market rigidities: Europe versus North America. *Journal of Economic Perspectives*, Nashville, 11 (1997), 3, str. 55–74.

20. Oulton Nicholas, Srinivasan Sylaja: Productivity growth in UK industries, 1970–2000: structural change and the role of ICT. Working Paper no. 259. London : Bank of England, 2005, str. 183.
21. Prest A. R.: Sense and nonsense in budgetary policy. *Economic Journal*, Cambridge, 78(1968), 309, str. 1–18.
22. Senjur Marjan: Makroekonomija. 3. izd. Gubno : Založba MER – MER Evrocenter, 2001. 424 str.
23. Senjur Marjan: Razvojna ekonomika – teorije in politike gospodarske rasti in razvoja. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 732 str.
24. Tomlinson Jim: Mr Atlee's supply-side socialism. *Economic History Review*, Cambridge, 46 (1993), 1, str. 1–22.
25. Woodward Nicholas: The management of the British economy, 1945-2001. Manchester : Manchester University Press, 2004. 305 str.

Viri

1. Crafts, N. F. R.: Supply-side policy and British relative economic decline. Treasury Growth Seminar.
[URL: http://www.hm-treasury.gov.uk/documents/uk_economy/economic_growth_seminar/ukecon_egs_index.cfm], 2000.
2. Economic Survey of United Kingdom 2005. OECD Policy Brief. 12 str.
[URL: http://www.oecd.org/eco/Economic_Outlook], oktober 2005.
3. Economic trends Annual Supplement 2006. London : Office of National Statistics.
[URL: <http://www.statistics.gov.uk/statbase/tsdtables1.asp?vlnk=etas>], 20. 3. 2006.
4. EU bi preživela tudi brez Velike Britanije. Ljubljana : Dnevnik, 16. junij 2006, str. 6.
5. European economic integration. 4th ed. Edinburg : Pearson Education Limited, 2005. 412 str.
6. FAQs on the UK's most familiar measure of inflation. London : Office of National Statistics.
[URL: <http://www.statistics.gov.uk/cci/nugget.asp?id=21>], 20. 3. 2006.
7. FAQs: the UK target measure of inflation. London : Office of National Statistics.
[URL: <http://www.statistics.gov.uk/cci/nugget.asp?ID=181>], 20. 3. 2006.
8. Gospodarski razvoj Velike Britanije in njena blagovna menjava z Jugoslavijo. Ljubljana : Inštitut za ekonomsko raziskovanje, 1987. 126 str.
9. Lecture by Chancellor of the Exchequer to Royal Economic Society. HM Treasury.
[URL: http://www.hm-treasury.gov.uk/newsroom_and_speeches/press/2000/press_90_00.cfm], 12. 5. 2000.
10. Measuring inflation: Changes to CPI&RPI shopping baskets. London : Office of National Statistics. [URL: <http://www.statistics.gov.uk/cci/nugget.asp?id=180>], 20. 3. 2006.
11. Measuring the UK's economic activity. London : Office of National Statistics.
[URL: <http://www.statistics.gov.uk/CCI/nugget.asp?ID=56&Pos=&ColRank=2&Rank=224>], 20. 3. 2006.
12. Minimalno plačo smo povečali za več kot sto odstotkov. Pilot (priloga Dela), Ljubljana, 16. marec 2006, str. 14–17.
13. Expenditure on education. OECD Factbook 2005.
[URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/42/29/34416230.pdf>], 20. 9. 2006.

14. Expenditure on R & D. OECD Factbook 2005.
[URL: <http://www3.unicatt.it/unicattolica/Istituti/Economiafinanza/Allegati/tiliacos.pdf>], 20. 9. 2006.
15. Statistical Annex of European Economy. Brussels : European Commission, 2004. 216 str.
16. The EU Economy – 2005 Review. Brussels : Commission of the European Communities, 2005. 300 str.